F 46/A

MAGYAR ZENEI SZEMLE

SZERKESZTI: BARTHA DÉNES

IV. ÉVFOLYAM 1944 JANUÁR

MAGYAR ZENEI SZEMLE

IV. évfolyam. 1. sz.

TARTALOM:

Dr. Isoz Kálmán: Erkel Ferenc „Bátori Mária"-ja 1
Lestyán Sándor: Liszt vonatkozások Reményi Ede ismeretlen leveleiben 11
Kereszty István: Adalékok a kezdők zongoratanításához 18
Bocskai Imre: A karmester, akinek nincs pálcája: Schnitzl Gusztáv. A Homeros-énekkar fennállásának 15. évfordulója alkalmából 21
Az Orsz. Magyar Zenepedagógiai Egyesület újra megkezdi működését (az 1943. dec. 20-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve) 25
Könyvbírálat:
Falk Géza: Beethoven összes szimfóniái *(Bartha Dénes)* 26
Könyvszemle 29
Folyóiratszemle 31

A MAGYAR ZENEI SZEMLE előfizetési díja egy évre 10 pengő, félévre (6 szám) 5 pengő. Egyes szám ára 1.50 pengő. Előfizetésre jelentkezés legalább egy félévi előfizetés díjának (5 pengő) az 5758. sz. postatakarékpénztári csekkszámlára való befizetésével történik.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, II., Vérmező-út 14, (levélcím).
Postatakarékpénztári csekkszámla száma: 5758.

19.322. „Élet" Irod. és Nyomda Rt. Budapest. XI Horthy M.-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő

MTA ZENETUDOMÁNYI INTÉZET
VII - 71/77. sz.
84.
95
R12

KÖRLEVÉL

a Magyar Zenei Szemle előfizetőihez.

A nyomdai és papírárak állandó emelkedése lehetetlenné teszi a Magyar Zenei Szemle mai terjedelemben havonta való további megjelenését és fenntartását. Ezért a folyóirat kiadója azzal a kéréssel fordult felügyeleti hatóságunkhoz, hogy a lap jelen alakjának fenntartása mellett engedélyezze lapunknak (a mostani havi megjelenés helyett) negyedévenként vagy kétkéthavonként, az eddigi egy füzetnél nagyobb terjedelemben való megjelenését, olyképpen, hogy egy-egy évfolyam összes terjedelme kb. 220—240 oldal legyen. Ezzel tehát a teljes évfolyam lapterjedelme mindössze kb. egyharmadával csökken. Mégis a számok elaprózásának és a havonkénti megjelenésnél gyakran előálló töredékíveknek az elkerülésével lényeges megtakarítást érhetnénk el a lap előállítási költségében, úgyhogy ilymódon lehetségessé válnék a lap jelenlegi 10 pengős évi előfizetési díjának változatlan fenntartása. Amennyiben kérvényünk január folyamán kedvező elintézésre kerül, lapunk következő száma már nem február 1-én, hanem március, vagy április 1-én fog megjelenni, 50—60 lapnyi terjedelemben. — Arra kérjük i. t. előfizetőinket, *hogy az 1944-re szóló előfizetési díjat a mellékelt csekkbef. lap felhasználásával csak azok küldjék be, akik a fentebb jelzett ritkább megjelenés esetében is reflektálnak a lap további küldésére.*

A kiadóhivatal.

Erkel Ferenc „Bátori Máriá"-ja.

A Honművész 1840. augusztus 13-iki (65-dik) számában beszámol arról, hogy augusztus 8-ikán „először adatott Bátori Mária' nagy, hősi, nemzeti, szomorú opera 2 felv. Egressy Benjámintól, zenéjét írta Erkel Ferenc, a nemzeti színház első hangászkarmestere" s hogy „tárgya ez operának ugyanaz, melly Dugonics Bátori Máriájáé, kevés változással."

Erkelnek első operáját megelőzően nagyobb arányú zeneszerzői kísérlete nem volt s ez időből csupán két művének maradt nyoma. Az egyik — ami nyomtatásban fennmaradt — a francia hegedűművésszel Vieuxtemps Henrival együtt s annak részére írt „Airs hongrois" nóta változatokkal, a másik a „Rákóczi nóta erdélyies modorban" variációkkal zongorára zenekarkísérettel, aminek hangjegyei, sajnos, elvesztek. Ez az egész, amiről tudunk.

A nemzeti felbuzdulás, a reformkor idejével esik egybe Erkel Ferenc ifjúkora. Igy lett, hogy őt is a heroikus lendület, nemzetének szeretete fűtötte s ezért élte egész folyamán kizárólag a magyar mult valamely hősi epizódja, vagy pedig valódi, esetleg költött történelmi háttérbe helyezett mese ihlette zeneszerzésre. Ilyen „nemzeti" tárgyú történet a Bátori Máriáé, melyet a játékszínre Dugonics András, ez a lelkes, szenvedélyesen magyar pap-író hozott, átültetvén a maga ízes, talán kissé nyersnek ható nyelvezetére gr. Soden: „Inez de Castro"-ját, amint ő maga mondja munkája ajánlásában: „valami de Kasztrót talpig megmásolván" oly igen azonban, „hogy épen eredeti munkának tessen". A magyar színpadon 1794-től 1837-ig tudjuk nyomon követni Dugonics „szomorú történetét".[1] E lovagi dráma meséje vág a Bernauer Ágneséval. A Pest-Budai színpadokon németül 1791 óta adták Törring-Seefeld: „Agnes Bernauerin" c. ötfelvonásos tragédiáját.[2] Ugyanezt a témát táncjátékként 1803. január 10-én a budai Várszínházban Heisz balletmester koreográfiájával és Tuczek V. Ferrarius itteni karmester zenéjével adták elő. E tárgy az énekes színpadon is megjelent. 1781-ben Münchenben Vogler György: „Albert III. von Bayern" c. operája, Krebs Károly: „Agnes" c. operája Hamburgban 1833-ban kerül bemutatásra.[3] Ezeket Egressy nem ismerhette.

Dugonics öt felvonásos Bátori Máriája meséjét tizenegy képben adatta elő, Egressy két felvonása hét képbe sűríti az eseményeket. Előbbi „szomorú történetét" vaskos prózában, utóbbi szövegkönyvét versben írta, szerencsé-

[1] Bayer F.: A nemzeti játékszín története. Bpest. 1887. I. kt. 289; II. K. 374—375. és 422—423. ll.

[2] Kádár Jolán: A budai és pesti német színészet története 1812-ig. Bpest. 1914. 99. l. és Kádár Jolán: A pesti és budai német színészet története 1812—1847. Bpest, 1923. — 115. és 190. ll.

sen váltogatva szövegének ritmikus lejtését, mely hol iambus, hol trochaeus, vagy dactylus. Egressy a történés menetét Mária köré fonva, mindazt, ami a cselekvést vontatottá tette, elhagyta, de gondolt azzal, hogy az opera követelményeinek eleget tegyen s megfelelő helyeken áriák, duók, együttesek alkalmas módon váltogassák egymást. Amit tehát az alaptörténetből elvett, vagy amit hozzátett s ahogy ezt tette, az Egressy műve.[4]

Az opera szereplői:
Bátori Mária (szoprán),
Kálmán király (bariton),
István (tenor),
Miklós (tenor),
Árvai (basszus),
Szepelik (basszus),
Bakó (basszus).

Erkel Ferenc első operájának zenei képe a vezérkönyvből és a súgókönyvből a következőképen alakul ki:

Az *első felvonás* bevezető zenéje rövid: 26 ütem. Megindul a kürtök *pp* témájával

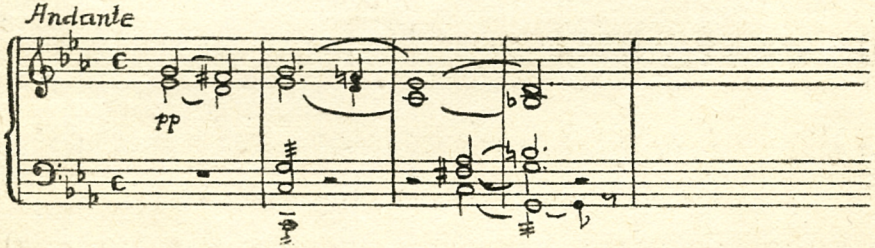

mely rögtön ismétlődik. A függöny felgördül, szín a várudvar, amelyben az István herceget váró urak és asszonyságok kara hirdeti a kivívott békét,

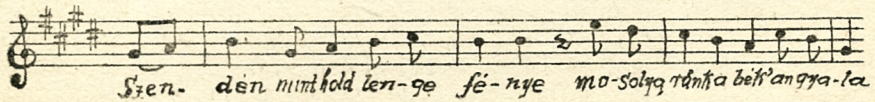

majd átmenve $^{6}/_{8}$-os ütemnembe Istvánt, a harc erős fiát dicsőítik.

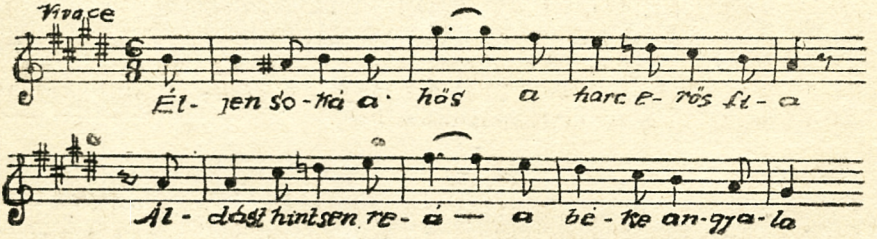

[3] Heinrich Gusztáv a Dugonics darabjának kiadásához (Olcsó Könyvtár 230. sz.) írt bevezetésében (19. lap) említi. — Riemann H. Lexikonában 1835-re teszi Krebs művének bemutatóját. — Schilling G. „Encyklopädie d. Tonkunst" évszámot nem említ.

[4] A két mű egybevetését Id. Isoz K.: Egressy Béni első dalműszövegkönyvéről. Zeneközlöny. 1911. IX. évf. 517—21. és 534—39. ll.

A karének alatt fellép Kálmán király, ki Recitativojában tudtára adja a népnek, hogy István lesz utódja, amit „Éljen az érckarú Kálmánnak hős fia" örömkiáltással fogadnak. Egressy már itt jelzi a közelgő veszélyt, amikor Árvai és Szepelik (a két intrikus tanácsadó) szájába adja, hogy Istvánnak „majd igyekszünk követ hengergetni útjába". Megérkezik István és a nép örömrivalgása közepette hadával bevonul. *Marcia ongarese* zenekarra énekkarral és a színpadi fúvós zenekarral az ú. n. „bandá"-val.

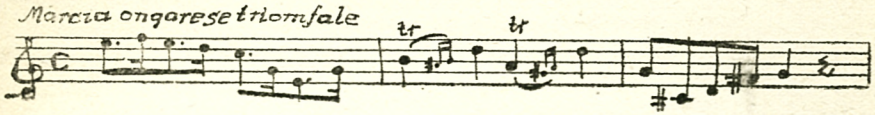

Ez induló harsogása közepette — inkább a partitúrában olvashatóan, de a közönség részéről alighanem meg nem érthetően — Árvai és Szepelik békétlenkednek s István ellen kifakadnak, mondván, hogy „vannak emberek, kik örömkelyhedbe mérget öntenek". Az együttes végeztével István g-moll áriájában

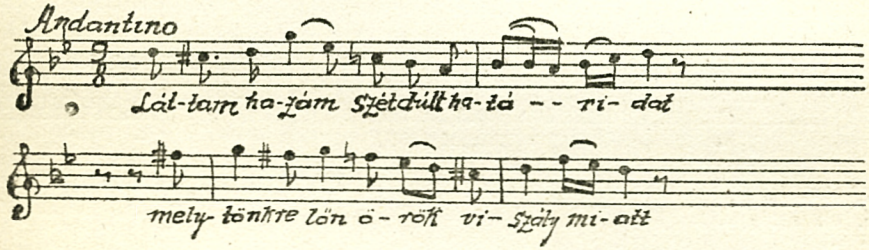

(melynek dallama nagyrészt a kürttel tercben megy a vonósok kíséretével) reméli, hogy az Úr „rólad (t. i. a hazáról) elveszi a súlyos átkokat" s ezt a kort hívja: „Oh üdvhozó idő jövel" amit a kar vele együtt énekel. Azt a versszakot, melyben István megfenyegeti azt, „aki bántja szent hazám" utóbb, a darab menetét perdülőbbé teendők, kihagyták. E „betét" után hosszú recitativoban — melyet, mint az Erkelnél egyáltalán gyakori, — rövid énekelt részek szakítanak meg — Kálmán király felszólítja Istvánt, hogy neje, Judit elhalálozván, házasodjék meg, hogy a trón az Árpádok részére biztosíttassék. István ellenkezik. Árvai ellene ingerli a királyt. Szepelik külön figyelmezteti Kálmánt: „Ne félj uram, ne félj, hogy Árpád Istvánban fog kihalni. Leányvárra menj királyom, két herceget találsz ott buja hölgy ölén". Ezeknek hallatára elromlik az ünnepi hangulat, amit a kvartett (Kálmán, István és a két intrikus), meg az énekkar panaszolnak.

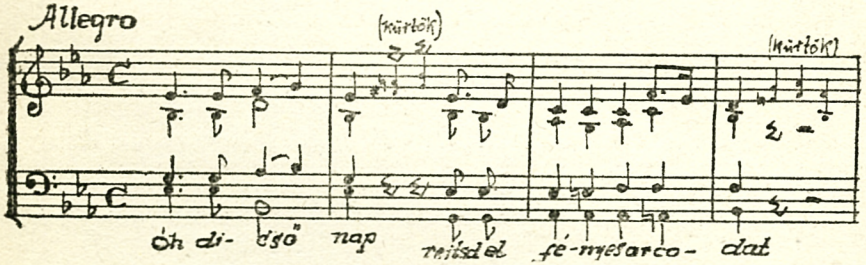

Újból recitatív: Kálmán elátkozza Istvánt, aki viszont erejében bízva, megfenyegeti a királyt, hogy felforgatja erőtlen trónusát, kitépi gaz tanácsnoki nyelvét és „ebeknek adja"; ezután felhívja híveit: jöjjön „Leányvárra tehát velem ki szeret, szemlélni dicső örömünnepemet". A magyar induló hangjainál elvonulnak, Szepelik ez alatt a történendők kikémlelésére kiküldi bizalmas emberét.

A *változás* Leányvárra vezet. Szín a súgókönyv szerint „várudvar, amelynek egy része kertet képez, hátul szabad kilátással egyfelől, másfelébe a várnak egy részéhez csatolt kápolna toronnyal". Itt Mária hölgyei közepette van a színen. A 27 ütemnyi F-dúr bevezető zene utáni recitativoban Mária elmondja, hogy „Szelíd tavasz, nyílt kebledről akarok én balzsamot színi szűm sebére". Válaszul a női kar vigasztaló éneket zeng.

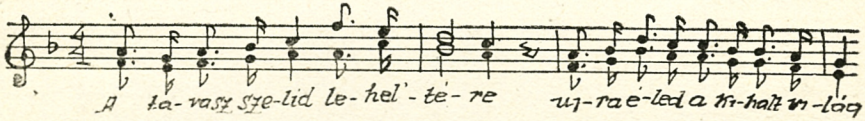

Ezt követi Mária d-moll Románca „Vihar dühöng a hon szívén, borús szelíd ege"

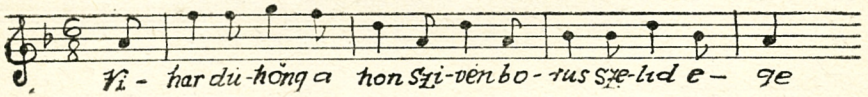

De trombita fanfár hallatszik s nyolc ütemes átvezető zene alatt Mária „Ez ő... ez Istvánom" felkiáltás után „Hozzá, karomba..." kezdetű Cabalettáját énekli.

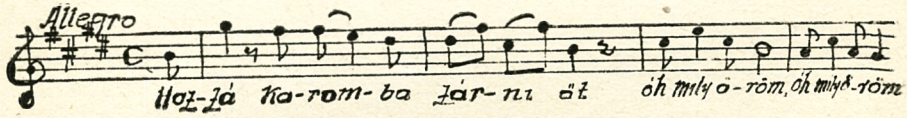

Következik István és kíséretének nagy bevonulási jelenete zenekarral, vegyeskarral, színpadi „bandá"-val; a hű szerelmet dicsőítve.
(Mint a vezérkönyvben látható „vi-de" törlések jelzik, később alapos rövidítéseket ú. n. húzásokat csináltak e számban is.) Újból nagy recitatív, mely Mária és István kettősébe torkollik. Mária elpanaszolja: „Oh mennyi kín és mennyi fájdalom..." volt része aggódva Istvánért, ki bíztatja: „Hadd ami elmult hű szerelmesem..." E recitativo úgy a női, mint a férfi szereplő részére trillákat, cifrázatokat, futamokat is ír elő, majd felhangzik a felejtést segítségül hívó kettős.

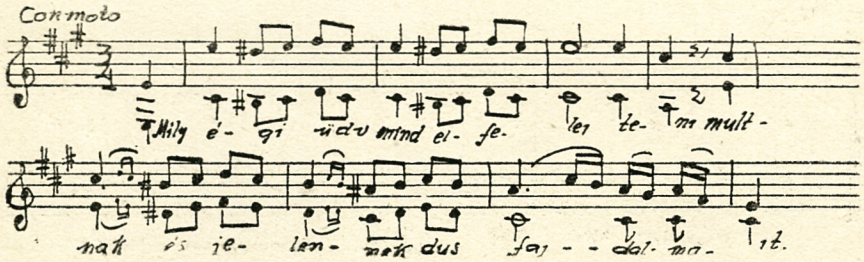

Később ezt a számot egészen törölték s átugrottak az Alla Polacca kettősre:

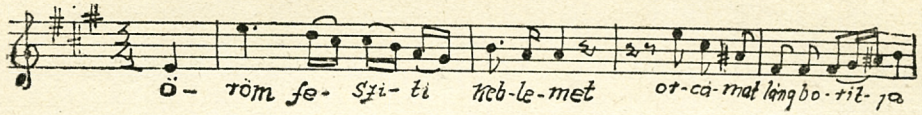

Ismét recitativo, ebben István kijelenti, hogy „amire szívem oly régóta vágyott... ma nőm leszesz". Mária fél ettől „Bús sejtések lepnek el", mondja, de István rábeszélésére és megnyugtató szavaira „ám legyen, én engedek" szavakkal beleegyezik. István beszólítja népét. 14 ütemnyi Maestoso előjáték után a férfikar hat ütemben kimondja: „Uram, mit kívánsz? Éltünk, halálunk tiéd", István tudtukra adja, hogy „Bátori Mária mától fogva István hercegné", mire az egész nép nagy örömkórust énekel.

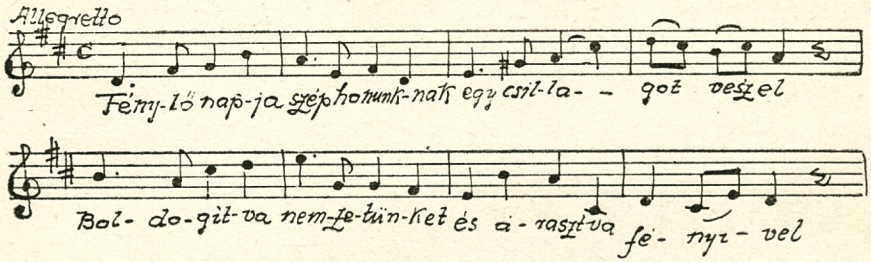

Ennek befejeztével István „Esketőre" felhívását a kar ismétli; bevonulás a kápolnába, rövid kórus orgonával „Isten alkotója e dicső világnak, Nézz le szép lakodból, halld buzgó imánkat...", amely alatt Szepelik kiküldötte kikémleli az esküvőt „hah, ördög és pokol" felkiáltással és gúnyos nevetéssel elsiet a hírt megbízójának elvinni. A templomból kijövőket nagy üdvözlő vegyeskar ünnepli:

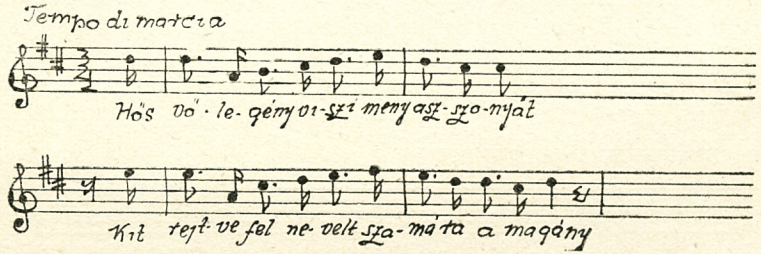

A 17-ik ütemben belép Mária aggodalmas énekével

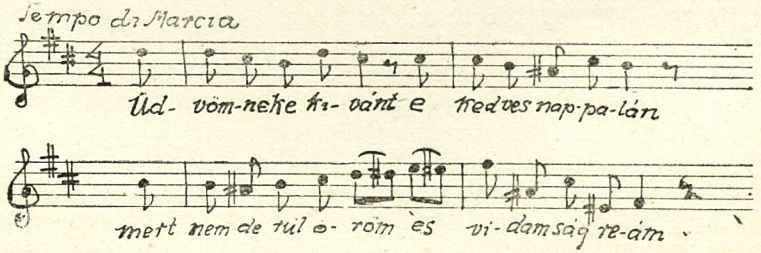

melynek folyamán sok koloratúrára van módja; a kórus következetesen oktávákban halad, István is belép az együttes énekébe, az ő szólama meg Máriáéval halad, még bizonyos koloratúrás képletekben is. A kórus „sokáig éljenek"-je után a fuvola kadenciája egy H-dur domináns szeptakkordba torkollik s kezdetét veszi az operák kötelező balettje, itt az „Allegóriás magyar tánc". Először a lassúja H-durban

Ezt követi a „Ballet hongrois" frisse h-mollban.

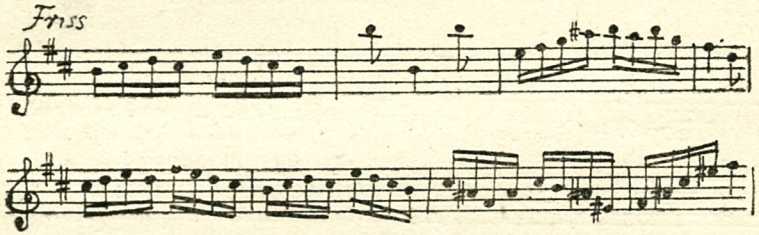

A tánc alatt Mária aggodalmaskodik; István igyekszik megnyugtatni. Majd a tánc végeztével újból kórus dicsőíti Istvánt: „Éljen soká a harc dicső fia", ami alatt Mária félelmét „Miért nem élvezek gyönyört", míg István bizodalmát „Édes Máriám légy nyugodt" fejezi ki. A kórus D-durban zengi: „Hős vőlegény viszi menyasszonyát", míg Mária csak félelmének ad kifejezést „Az ég bosszúlja meg sértett parancsait", ezzel szemben István boldogan énekli „Ah mily öröm dúlja keblemet." E hatásos, a felvonás-végekre sokáig kötelező együttessel végződik a mű első felvonása.

A *második felvonás* rövid képekből áll, ezért öt változásra van szükség. Az *első kép* Máriát női körében otthonában mutatja. 23 ütemnyi rövid zenekari B-dur bevezetés után (melyből később csak az első hat ütemet úgyszólván hangnemrögzítőül hagyták meg) a nők kara vígasztalja úrnőjét. A karéneket követő klarinét-kadencia s a nők távozta után Mária nagy magándalban énekli meg szerelmét

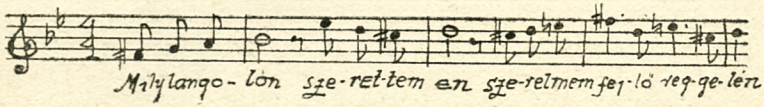

de itt sem hallgathatja el aggodalmát „Ah mert vesztemre készen áll Egy bosszútól dühödt király." Az áriát követő recitatívban saját magát bíztatja Mária: „Engem kiment az ég..." Nyugodtan megy a bírák elé. „Ah félre balga félelem. Lelkem nyugodtnak érezem" fejezi be Mária énekét. Bejön István és Miklós, vadászatra menés előtt búcsút veendők. Mária ismételten elmondja félelmét, a férfiak igyekszenek őt megnyugtatni. Mária újból figyelmezteti Istvánt: „Én tőled el nem válhatok, Oh ha e kézszorításom, ez ölelésem, E csókom utolsó volna!" A férfiak a vadászatot dicsőítve elmennek. Itt a partiturában két levél hiányzik. A súgókönyv szerint Mária aggodalmak között visszamarad. A *második változás* a király tanácstermébe vezet. Itt

Kálmán, Árvai és Szepelik vannak. Recitatív arról, hogy „Mi hír Leányvárt, mit mívelt a herceg?" Itt a két intrikus Mária vesztére tör és a királyt a trónöröklés, az Árpád vérének korcsokkal történő félretaszítását hangoztatva kívánják Mária halálos ítéletét. E recitatív is rövidebb-hosszabb melodikus részletekkel tarkázott. Kálmán király mindenképen a bocsánat felé hajlik s hosszabb áriában panaszolja lelki állapotát

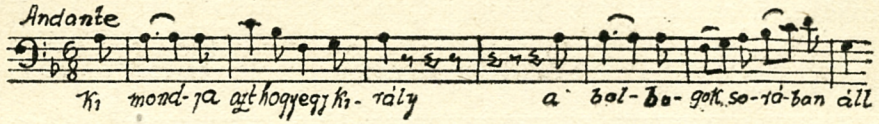

majd áriája végén koloraturában panaszosan ismétli „ki mondja azt, hogy egy király a boldogok sorában áll?" De amikor a kém jelenti, hogy István megesküdött, a király ajkán kiszalad, hogy „halál fejére." Amin a két intrikus rögtön kapva kap, de a királyban mindjárt felül kerekedik a jóság „Megálljatok, harag szülte a szót..." A trónöröklés kérdése megint felborítja a jó szándékot és kimondja szegény Máriára, hogy „halni fog, ma még." A záró kvartettben mindegyik fél és a kórus egy-egy mondattal jellemzi önmagát és felfogását. Szepelik az elutasított kérő bosszúját, a többiek a trónöröklés rendjének helyreállítását éneklik meg. A *harmadik változásban* vad erdőt mutat a színpad. Tizenhat ütemnyi bevezetőzene után felhangzik a színfalak mögött az érkező vadászok hallalija s egymásnak felelgetve jönnek be a színre, ahol Miklóssal élükön Vadászdalt énekelnek, (Es-dur; ez motivikájával erősen a *Bűvös vadász* 15. számára emlékeztet), majd merész átmenettel G-durba modulálva Miklós recitatívszerűen „Asztalhoz urak"-kal szólítja fel őket vigadozásra (a derűs, mozgékony dallam a zenekarban van). Istvánt balsejtelmek gyötrik. Miklós a hangulatot tartja s bordalt énekel,

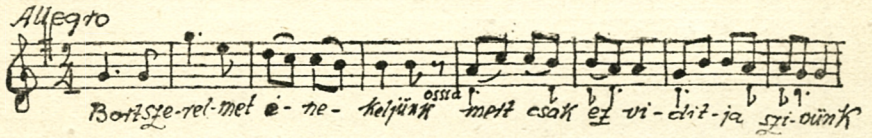

melyet a kar vele ismétel. Erkel alighanem a próbák folyamán a Bordal 5—8 ütemébe az ossiában jelzett ritmus-változást jegyezte be, amiből logikusan következik, hogy a 13—14 ütem is átveszi e magyaros choriambus-ritmust. Érdekes, hogy Erkel azután, hogy Miklós az élet rövid folyását megénekelve végzi „vagy miként kupám leve, Mely volt s imhol eltüne!" a bor megivását Miklóssal az eltüne utolsó szótagjára h-tól egy decimával mélyebb g-ig éneklendő kromatikus futammal érzékelteti.[5] István a bordal alatt csak szenved s a kar éneke közben panaszolja „A kín itt benn egyre dúl," majd szeme előtt feltűnik Mária legyilkolásának képe. Megtöri a mulatságot felkiáltván „Nagy ég. Nem látjátok Máriám véres árnyékát?" Persze a vadászok mit sem látnak. De István sietteti a hazatérést. Miklós mégegyszer intonálja a Bordalt. A *negyedik változás* ismét Mária lakába visz, ahol a király, Árvai, Szepelik és a bakó vannak. Recitatívóban a király kihallgatásra hivatja Máriát, majd elpanaszolja, hogy szíve oly nyugtalan. Jő Mária, a

[5] Kinek ne jutna itt eszébe Verdi Otellojából Cassio zseniális bordalának egészen hasonló fordulata a lefeléfutva „nyerítő" kromatikus skálával. Mivel Verdi aligha ismerte Erkel művét, feltehetőleg közös forrásuk lehetett valami régebbi olasz operában. Szerk.

király szemrehányásokkal illeti s kijelenti, hogy készüljön a halálra. Mária felháborodva vágja a királyhoz: „Az Ég Urára király, te orgyilkos nem lehetsz... ily gyilkolást csupán rabló tehet". A következő kvintettben Mária Istenhez fordul, míg a király érzi azt, hogy miért volt szíve oly nyugtalan, mert „Szégyenpír borítja arcomat, Rettegés fog el e szavakra, Ily merészséggel csak az beszél, aki nyugodt, szíve, lelke, tiszta". Árvai, Szepelik és a bakó ezzel szemben csak haragjuknak tudnak kifejezést adni. A király végre is meglágyul s kijelenti „Igen! Én megbocsátok". Mária hálaszava,

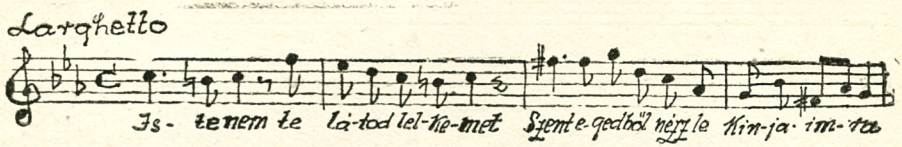

a két cselszövő és a bakó bosszúsága hangzik a kvintett végén. Itt újból megszakad a partitura, hiányzik hat levél (277—289 lapszám) s helyükön cédula van, amin ez áll „folytatás a másolt vezérkönyvben Pag. 339 harmadik ütemtől egész végig". Ez a másolat szintén hiányzik. Az eredeti partitura ott folytatja, ahol Árvai és Szepelik a királytól mégis kierőszakolták a halálos ítéletet, melyet — a súgókönyv szerint — a király e hozzáadással hozott „Szálljon rátok a nagy ég haragja. Nem veszek én részt e gyilkolásban." de ők örömmel vállalják s „elértük célunkat, jerünk, siessünk"-kel kettősüket és a változást befejezték. Mária a királyi kegyelem tudatában visszavonul szobájába, ahol az *ötödik változás*ban Máriát térdeplőjén imába merülve találjuk. A Preghiera az opera utolsó zárt száma.

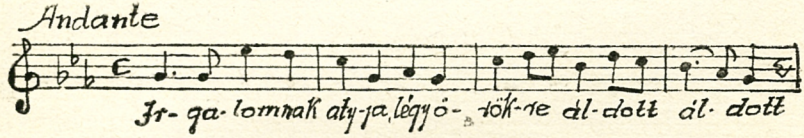

Imáját így fejezi be „Oltalmazz meg engem és szegény hazámat". Berontanak a gyikosok, leszúrják Máriát ki e felkiáltással „Jaj nékem, gyilkosok. István!" (s a búcsú még egyszer átvillan agyán „A csók végső vala") lerogy, meghal. Kívül felhangzik a hazatérő vadásztársaság víg dala: „Bort szerelmet..." A belépők megdermedve látják Mária holttestét. Recitatívban István bosszút kiált a tettesre, Miklóssal együtt panaszolják veszteségüket. (Ezt a részt is törölték később.) István végezetül társait bosszúra szólítja fel, amit Furioso fogadnak meg:

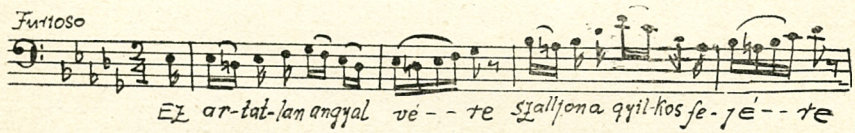

Egy még rövidebb befejezés van a vezérkönyvhöz kötve, amelyben István recitatívja után, kivont karddal a kezében csak ennyit mond: „Bosszú a gyilkos fejére", s c-mollban, a Preghiera hangnemében fejeződik be a mű.

A nyitányt, mely nincs és nem is volt az eredeti vezérkönyvben (amiről az eredeti lapszámozás tanuskodik) Erkel minden bizonnyal az opera befe-

jezte után írta. Kedvenc darabja is maradt s e nyitány élvezte az elsőszülött jogait. Igy a mester, a 80. születése napján tartott ünnepélyen ezt a művét dirigálta. 1844-ben a Hangászegyesület egyik hangversenyén (november 17) ezt a művét vezényelte. A Filharmóniai Társaság is előadta (1899. III. 27), de sem vezérkönyvét sem zenekari szólamait nem találtam. Zongoraletétben azonban két és négy kézre megjelent 1860-ban Rózsavölgyi és Társa kiadásában; „Nyitány Báthori (így!) Mária operához" címen, 498 és 499 kiadói számmal. A négykezes kivonaton jelezve van, hogy „4 kézre alkalmazá Iharosy Antal".[6]

A Nyitány első szakasza *Andante sostenuto* (egészben 37 ütem), indulásában egyezik az opera I. felvonásának megnyitó zenéjével a *pp* a kürtökön megszólaló motívummal. Az utolsó öt ütemben pp kromatikusan lefelé haladó negyedkótás akkordokban megy a befejező c-moll tonikába teljesen elhalóan, hogy e hangnemben megindítsa a vonósok tizenhatodokban futó motívumával

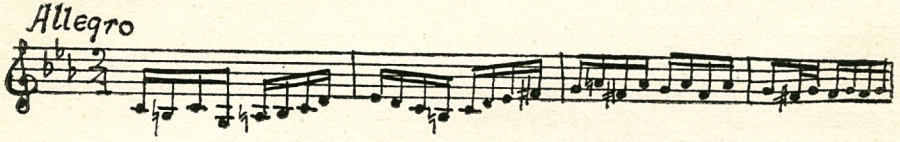

a nyitány Allegro $^2/_4$ részét, amelyben magából az opera dallamtömegéből csak a Magyar induló első két ütemét — természetesen a $^2/_4$-es ütemegység folytán 4 ütemben — használja fel. A másik motívum

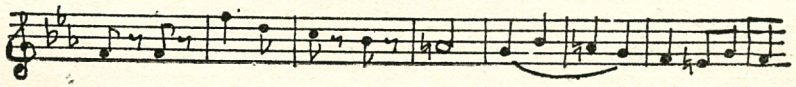

rokona az Induló (fél) ötödik és (egész) hatodik ütemének. Ezek a motívumok különféle fekvésekben, hangszereken keresztül kergetik egymást, majd visszatérve az első motívumhoz ezt most mollból durba teszi át. (Ebből következik, hogy míg az előzőben gyakori a bővített másod lépés, addig itt ez elmarad. A „Stretto"-val hatásosan fejeződik be a Nyitány.

A Bátori Mária témáit, fordulatait figyelemmel kísérve, gyakorta ki kell hallanunk belőle a későbbi Erkel szavát. Hogy csak kettőre mutassak rá, a kezdő kórus „mosolyg ránk a bék' angyala" a Hunyady László 2. felvonásbeli kettősét Gara Máriával („Ha ajkad felnyitod" zenekari kíséretét, vagy a börtönjelenet végét), a „Hős vőlegény viszi menyasszonyát karán" kórus 3—4 üteme Bánk bán „Bordalát" jósolja meg nekünk.

Ami az 1840. évi előadást illeti, nem szabad elfelednünk, hogy ekkorára a magyar színtársulatban a külön operai együttes még nem alakult ki, különösen a férfi szereplők hol drámai szerepeket játszottak, hol énekeltek... ahogy tudtak. A Bátori Mária — csak későbbi kiadásokban lett belőle Báthori vagy Báthory — egyetlen női szerepét, Máriát, a színház fiatal

[6] A nyitány partiturájának egy kéziratos példánya (eredeti kézirat?) Kolozsváron, dr. Ruzitska Béla egyet. tanár tulajdonában maradt fenn. Az első lapon Erkel sk. ajánlása: „Bis auf Wiedersehen zum Andenken an deinen intimen Freund Franz Erkel. Pest im 1. Februar 1845." A fennmaradás körülményeiből kivehetőleg az ajánlás bizonyára Ruzitska Györgynek szólt. V. ö. Erdélyi Zene- és Színművészeti Kiállítás (Kolozsvár, 1941. nov.) katalógusában Lakatos István leírását. 18. l. 86. sz. — **Szerk.**

énekesnője Felbér Mária alakította. Kálmán királyt Konti, Istvánt Erkel József (Ferenc testvére, tenorista, ki később Hamburgba szerződött), Árvait Váray, Szepeliket Szerdahelyi, Miklóst Joób vállalta magára.

Még néhánk szót a korabeli sajtó állásfoglalásáról. A Honművész — alighanem maga Mátray Gábor — úgy véli, hogy „e' munka az ujabb regényes operák szellemét és modorát követi... a szokatlan és feltünő hangmenetek gyakori használatában, énekszerepek nehezítése, melódiák ritkaságában, de a karok kitünő nagyszerüségében is. A' sztyl a' szokott német romanticaihoz szit leginkább. A' szerző azonban igen ügyesen szőtt közbe magyar melodiákat is, de mellyek itt ott elmaradhattak volna, vagy legalább kevésbbé valának ismétlendők." Dícséri a karokat, különösen a pompás à la Belisario felvonulással egybekötött magyar indulót emeli ki. Megdícséri a kezdő kórust, Mária románcát, de már a Cabalettában (a szerző) „a' magos hangokkal gyakran terheli és fárasztja az énekest." Ismét tetszik a magyar szellemü kórus „Hős vőlegény" is. Kiemeli Kálmán áriáját (Ki mondja, hogy egy király) „melly utóbbiban legtöbb melódiát és lágyságot, olaszhoz közelitőt találunk; 's ime ezt a' közönség leginkább megtapsolá". Tetszett még a tercett + kórus (a béke angyala), amit ismételtetett a közönség, de már a Vadászdal nem hatott, valamivel jobb a „magyaros bordal". Innen kezdve az opera hanyatlik. Végül kiemeli azt az ujdonságot, hogy „ez operában egy kis ballabile, csinos csoportozatokkal ékesítve, magyar szellemben legelőször táncoltatott; mi jövendőre is, ha a' disztelenebb 's nem balletba való magyar figurák finomittatnak, kedves hatású lesz." A szereplők között többen betegek lettek s igy csak a hó végén ismételhették meg az operát, Felbér fáradt és Váray rekedt volt még. A Honművész kiemeli Kálmán áriáját, mint igen tetszőt a hozzá csatlakozó kórussal (a béke angyala stb.). De mert ez hosszú s a kórus fáradt volt, a vadász-ének és a bordal nem sikerült „mit annyival inkább sajnálunk, mert kivált az utóbbi az opera magyaros melodiájinak egyik legszebbike 's ha jól adatik elő, bizonyosan érdemes 'a kitüntetésre." Erkeltől minél előbb új művet remél s azzal fejezi be referátumát „Ha jó előadók lesznek, úgy ez a nemzeti operánk hosszasan fenn állhat a' repertoiron." A szépnem németnyelvű lapja, a Der Spiegel megelégszik azzal, hogy az opera sikerét teljesnek mondja, hogy annak nemzeti jellege érezhető, hogy sok szépség és kitűnő hangszerelés jellemzik. Főleg kiemeli úgy az első, mint a második előadásról való beszámolójában Felbér énekét.

Egészen egyéni álláspontot foglal el Vachot Imre, ki „Még egy szózat a magyar színházról" c. röpiratában foglalkozik e művel. A „Regélő" a Bátori Mária egyik 1842 évi előadásáról szóló kritikájában (267. lap) ismétli azt, amit Vachot említett röpiratában mond. Igen érdekes s a műfajjal szemben eléggé ellenséges nézetet vall. Erősen kikel a történelmi, helyesebben magyar történelmi személyeknek operai szerepeltetése ellen. Szerinte Kálmán király „soha nem hitte volna, hogy századok mulva, saját nemzete, hála zálogául ugyancsak megénekeltesse s komoly méltóságát nevetség tárgyává tegye." Majd igy folytatja „történetíróink elég sok rosszat fogtak rá, de annyira senki nem gyalázá meg, mint a magyar opera. Ha ezt a jó fejedelem előre tudná, mindjárt születése után elmetszette volna nyelvét, hogy inkább néma legyen, mint valaha a magyar szinpadon kiénekeljék." Vachot persze nem gondolt arra, hogy jambusokat szavalni egy drámában éppen annyira távol áll a valóságtól, mint énekelni. Magáról Erkel muzsikájáról

tartózkodó elismeréssel szól mondván, hogy zenéje „erőteljes, nemes, jellemző kifejezéseiben gazdag, eredeti, de minthogy mély tartalmánál fogva az olasz játszi könnyűség minden nyelvre ragadó melódiabájával nem bír" nem lesz maradandó hatású. „A tárgy alkalmas nemzetünk búskomoly lelkületének kifejezésére. E finom jellempont gyökét és szellemét, melly lényege és alapja a magyar zenének", Erkel nem igen találta el, mert a hősi és vidám oldalát tüntette fel zenéjében. Majd ezt mondja „Nem fog ártani, ha Erkel úr az igazi magyar fajnak természetét, szokásait, erkölcseit s csárdás zenéjét, mint lelkülete hű tolmácsát, közelebbről tanulja ismerni; mert a nemzeti szint viselő művészetek forrása a sajátos, romlatlan és jellemdús népélet gyakran mélyen rejtőző, de tisztán folyó ereiből szivárog. Szükség tehát, hogy zenénk nemesítője, az eredeti nyers ősanyagnak minden zögét-zugát kifürkéssze s ne annyira más idegenhez módosítsa, alkalmazza, mint inkább ezt, az általa megalapított és nemesített egészen újneműhöz." Tanácsait, melyeknek érdekes- és érdemes-ségéről aligha volt tiszta képe, ezzel fejezi be „Erkel úr kritikai küzdelme, a magyar zeneművészet történetében említésre érdemesíti magát."

Száz évvel e sorok leirása után, már többet tudunk Erkelről, mert zeneművészetünk történetében nem említésre, hanem egész fejezetre érdemesítette magát.

dr. Isoz Kálmán.

Liszt-vonatkozások Reményi Ede ismeretlen leveleiben

Liszt Ferenc „Des bohémiens et de leur musique en Hongrie" (Paris 1859, majd magyar fordításban Pest 1861) című, széleskörű vitát, eltérő véleményeket és bizonyosfokú sértődöttséget felidéző könyvében szobrot állított Reményi Edének, s hogy éppen a cigányokról és cigányzenéről szóló művében emelte ezt a szobrot, semmit nem von le Reményi művészi és emberi értékeléséből. „Reményi észmenye valószínűleg a czigányoké — állapítja meg Liszt —, ezek egész büszkeségében, a keserűség mély érzelmében, sokalakú és sokszínű álmodozásában és czifrázkodó ihletében áll az... Ő az egyedüli, ki a mostani hegedűjátszók közt bírja a valódi forma hiteles hagyományait, valamint e művészet esoterikus érzékét... Reményi élénk, nagylelkű, kissé bohócos, minden egyhangúságtól ment természetek egyike, kinek eredetisége mindenben s mindenek daczára utat tör magának. Tehetsége életerejének záloga s ez egészen különös állást ígér neki azon férfiak csarnokában, kik a művészet elhaló czélját felemelik."

Liszt Ferenc Reményi portréja mesterien találó, őszinte és igaz. Rövidebben, egyszerűbben és szemléltetőbben alig lehetne jellemezni a hegedűművészt, akit változatos, hányatott sorsa hosszú évekre Liszt közvetlen baráti körébe vezérelt. Kettőjük kapcsolata Weimarban kezdődik, 1853 tavaszán,[1] amikor az ifjú Reményi a körülrajongott mestert Brahms társaságában felkereste. Innen kezdve a kapcsolat egyre mélyül, egyre szorosabbá válik; Liszt áldott, segítő jobbkeze kinyúlik Reményi felé, a pártfogó sze-

[1] Nincs kizárva, hogy Liszt előbb is hallotta Reményit hegedülni.

retet barátsággá magasztosodik, bár a hegedűs soha, egyetlen pillanatra sem feledkezik meg a hódoló tiszteletről, mellyel pártfogójának tartozik.

A sok együttlét, a sok közös munka természetszerűen alkalmat adott Reményinek arra, hogy Liszt Ferenc életéből olyan pillanatokat is el-leshessen, melyek csak a legközelebb állóknak jutottak szerencsés osztályrészül.[2] Reményi Edének Ábrányi Kornélhoz írt levelei (a Magyar Nemzeti Múzeum zenetörténeti-osztályában) sok jelentős adattal gazdagítják azt az igazi Liszt biographiát, amely még mindig megírásra vár. E levelek egy részét e sorok írója felhasználta Reményiről írott regényes életrajzában, főkép azokat, melyek a hegedűművész pályafutására vonatkozóan közölnek adatokat. Reményi Ede fivérének, Reményi Károly ügyvédnek (aki évekig bátyja titkára és anyagi ügyeinek intézője volt) leszármazói kegyelettel őríznek sok-sok olyan levelet, melyek eddig nem kerültek a nyilvánosság elé. A hegedűművész írta ezeket az anyjának és rokonainak, külföldről, külföldi hangversenyútjai, diadalai során. A most előbukkant levelekben számos olyan Liszt-vonatkozást találunk, melyek méltán számot tarthatnak a nyilvánosság érdeklődésére. Nem akarunk aprólékosak lenni, nem akarunk Liszt Ferencre, illetve az ő művészi pályafutására vonatkozó odavetett mondatokat kiragadni az ismeretlen Reményi-kéziratokból, s így csupán három hosszabb levelet közlünk. Mind a három Reményi Ede szerepéről számol be, de úgy érezzük, hogy a levelek hőse mégsem Reményi, hanem Liszt! A hegedűművész rapszódikus soraiból a nagy mester, az atyai pártfogó, a szíves jóbarát alakja formálódik ki előttünk, nem is vázlatszerűen, hanem robusztusan, a maga mindent lenyügöző és mindenkit ellenállhatatlanul elbűvölő rendkívüli lényében! A rendkívüli művész ezekben a levelekben rendkívüli ember, aki honfitársa mellé áll, nemcsak azért, hogy azt művészi pályáján segítse, hanem azért is, hogy dokumentálja magyarságát és a Reményi hegedű zengésén át megbecsülést szerezzen a magyar névnek.

Reményi Ede mint író sem volt méltatlan a figyelemre. (L. „Olaszországi Levelek" 1863 első felében a Zenészeti Lapokban!) Olykor cikornyás, egyik-másik mondata nehezen ér véget, sűrűn vét a helyesírás ellen, idegen szavakat használ, de mindvégig színes, eleven és egy pillanatra sem válik unalmassá. A három levél, melyet itt közlünk, művészi pályafutásának talán legeredményesebb esztendejében, 1864-ben kelt. Hegedűje ekkor zengett legkristályosabban és Liszt ekkor állt legszorosabban az oldalán. Rómából, Baselből és Karlsruhéből íródtak a levelek. A könnyebb áttekinthetőség végett, ahol szükségét érezzük, magyarázó jegyzetekkel szolgálunk.

I. Roma 17/5. 864.

Édes Anyám!

Ime egy vexli 500 forintra, megsegített az Isten, és most már jó kedvem van. Lisztről — Római diadalaimról — igazán Colossális diadalaimról, Liszt barátságáról — erántami elévülhetetlen vonzódásáról — az Antiquitásokról — (Nándor[3] is itt van már, mert őt Nápolyban hagytam Cimminoéknál) — Hegedűmről — a római pápa megáldásáról — mert engem megáldott —

[2] Liszt Ferenc viszont alkalmat nyert, hogy Reményi hegedűjátéka nyomán olyan magyar dallamokat ismerjen meg, melyeket egyik-másik magyar művében felhasználhatott.

[3] Ploténi Nándor, Reményi tanítványa és zongorakísérője.

leveleimről (Melyeket innen datálva sok magyarhoni ösmerőseimhez írok) — a Zenészeti Lapok czikkeiről — és czikkekről — megáldott olvasókról (rosarium) melyeket magyarhoni pap ösmerőiseimnek viszek — a nagy Hozzád intézett levelemről — mad. Schwartzról, ki engem jóságával elhalmoz (Liszt vezetett hozzá) — Liszt-tel való zenézésemről — az ő nagyszerű hegedű darabjáról, mit számomra írt[4] — és a melyet már játszottam is — Sgambati-ról[5] — Liszt tanítványáról — egyszóval mindezekről csakis egy pár nap mulva írható levelemben fogjátok olvashatni — (látom Károlyt[6] hogy csóválja fejét a la Szent Tamás — nem tesz semmit — majd ha látandja szavam tartását — fog hinni benne). Addig is küldök egy artikulust még a Correspondance de Roma ujságból — ez volt első fellépésem Liszttel — és a senzatió meg volt — Liszt kísért! — hallatlan szép volt Chopin polonaise az ő geniális kísérete mellett — s. a. t. — Milyen ez a Roma!! 2—3— vagy 4 nap mulva a többit csókollak mindnyájatokat Edus.

Ez nem jó photografia — de lesznek pompásak — sőt Liszt-tel lephotografiroznak egy képre — holnap — Ő is fog írni mamának — Eljön Liszt Magyarországba — mihelyt alkalom adatik neki otthonról — egy sollenis mise elégséges arra — das weitere wird sich schon finden — azt akarja Liszt, hogy vele lakjam jövő egész télen a Monte Marion — Dehogy pap Liszt már hogy volna, mikor csakugy curizál — hogy jobban sem kell — Monte Mario semmi egyébb — mint egy parochia — ott lakik egy ostobánszki plébánus — Liszt inasa — Liszt szakácsa — és egy kutya — de ám Liszt is ott lakik — Roma lábunk alatt nagyszerű! — Irtam Florenzbe — hogy küldjék ide leveleimet mert 2—3 hétig még itt maradok — ti is írhattok meg ide: Piazza del Popolo, Palazzo Lovatti Nro 3. Stemplirozva. Roma.

Rákoczimat — melyet Mosonyi bácsi annak idején oly szépen kikritizált, Liszt érdemesnek tartja transcribálni. Lám, lám! De én azért Mosonyit mégis szeretem, már játszottunk is menge Sachen Liszt-tel együtt Mosonyitól. Ábrányi Rege-dalát is. Magyar Zenepoem-jaimat Liszt nagyon-nagyon szereti — mily Colossus ez az ember, arról csak vele érintkezve lehet az embernek fogalma. — Játszottam vele együtt Czartoriska herczegnénél is (Chopin tanítványa) Chopin kezét bronz öntvénybe fogom a herczegnétől kapni — Gr. Széchenyi Imrénél[7] is Soiréz-tunk Liszt-tel vagy 4-szer — már mindössze 36-szor játszottam vele a Monte Marion és a többi helyeken — látta a Zen. Lapokat — örült a rajznak — de Pichlert nem szereti — tiszteli Liszt Ábrányit és Mosonyit — még pedig nagyon melegen — Majd meglátjátok Romát minden félekép stereozkópozva. 2 hónap még belételik míg honn lehetek — legalább.

A levél címzése:
per via Toscana
Mad. Róza Reményi
Pesth (Ungheria)
Alte Post Gasse. Nro. 2.

[4] Die drei Zigeuner für Violine, nach Lenau's Gedicht. A közismert Liszt dal hegedűátirata.

[5] Giovanni Sgambati, zongoraművész és zeneszerző.

[6] Reményi Károly.

[7] Bevezetés és magyar induló című műve Liszt átiratában 1873-ban jelent meg.

II.

Basel (Schweiz) 14/7. 1864.

Édes Anyám,

Rómát mult hó 16-kán hagytam el, és azóta 2 hétig Nápolyba időztem, onnan pedig (sehol sem concertezve) Livornon, Genuan és Torinon egyenest keresztül, meg nem állva átvágtam a Schweizba, és csakis Genfben állottam meg, hogy miért jöttem ép a Schweizba annak több oka van, mit ha figyelmetesen olvasni fogtok, könnyen is meg fogjátok érteni. I mo. A karlsruhei 6 napos nagy zene ünnepély Augusztus közepe táján fog létre jönni — még most sem tudom bizonyosan, de mégis majdnem bizonyos vagyok, hogy egyik hőse az ünnepélynek én leszek — együtt lesz ottan a négy világrészből minden zenebarát, és megszámlálhatatlan sok muzsikus, zenész, és művész, ez reám — életemre döntő befolyású is lesz, főleg ha nagy sikert aratandok — melyet elérni nagyon-nagyon törekszem, és ime most jön a 2. szor Karlsruhéba Olaszországból Schweizon keresztül vezet a legszebb, legjobb, legrövidebb és egyszersmint legolcsóbb út is. ha tartózkodni akarok valahol egy pár napig, úgy megint a Schweizi városok adnak alkalmat a legolcsóbb tartózkodásra, és tehát nyugalmat, olcsóságot és főleg egy kis hűs levegőt óhajtva, keresve ezt az országot választám e 10—12 utolsó napi tartózkodásom helyéül és tanultam — 8—6— és 10 órát naponta, de mi több egy csapással két legyet ütöttem agyon és most jön a 3-dik pont — ide Baselbe ajánlólevelem egy nagyon nagy celebritáshoz, a 74 esztendős Kästner kisasszonyhoz, ki is leánya Goethe Lottchen-jának, az az amint a rossz világ mondja Göthe tulajdon leánya, mind a mellett, hogy Göthe Lottchenjának ura „Kästner" volt — ergo meglátogatám a vén és még mindég élénk kisasszonyt, ki is engem nagyon megszeretett, a várost velem összebarangolta — meglátva „Kaulbach" Lottchenját, azt kérdém tőle, melyik ő? hogy ő kapta-e a legnagyobb darab vajas kenyeret? azt felelé: dies zu bestimmen hat die Welt Literatur übernommen — s. a. t. — ez a jó vén kisasszony itt Baselbe gazdag rokonainál lakik, és engem jobbra balra mindenhová elvezetett, ha saison lett volna már most is adhattam volna concertet. de a kevés portióért elrontottam volna den grossen brocken, den ich hier in der Schweiz nächsten November aratni fogok — azaz szerződtetve vagyok a Philharnicus (sic!) Baseli Comité által November 6-kán itt játszani — a fizetés nem nagy csak 20 Louisdor, de egy hét alatt négy városban fogom ugyanazon programmot játszani és ez teszen 80 Louis d'ort — azon kívül 4 magány hangversenyem mind a 4 városba per 40 Louis d'or megint teszen 160 Louis d'ort, úgy hogy összesen fogok úgy circa 2 hét alatt 240 Louis d'ort nyerhetni — mi szép pénz — annál is inkább mert kiadásaim alig lesznek — itteni utazásom magyarországi színt öltend magára — patriarcális (sic!) lesz — a 4 város neve Genf, Basel, Bern és Zürich az 5-dik is hozzá jöhet, de még nem tudjuk mert ennek a Baseli Comiténak Luzernnal nincs még Philharmonicus Cartel vertrágja. Ennek még más haszna is van, hogy ezeknek a Philharmonicus koncerteknek Németországra van nagy hatása de mindenekfelett fontos reám nézve Karlsruhe, adja Isten, hogy valósuljon, van okom hinni, hogy fog is valósulni, — mert Liszt nem egy könnyen ereszkedik valamibe — mi ki nem vihető — és engem ő ajánlt — egy hét vagy két hét mulva csak megtudandom. Liszt arra kért, hogy játszam Joachim magyar koncertjét, mert ezt eddig még senki se merte egészen

játszani, énnékem pedig kell mernem. — Legalább, hogy bámuljanak — fizetésem nem lenne nagy, csak vagy ezer frank — de nagyon nagyhorderejű, és messze vinné egyszerre hírnevemet mert ott lesz képviselője Németország minden művészi egyletének, és a sajtó és mindenhonnan reprezentálva lesz, azon kívül én mindég Liszt-tel volnék, mi reám nézve nagyon hízelgő — és imígyen a dolognak Európai hordereje lenne (reám nézve) — továbbá ott lesznek mindenhonnan az entrepreneurök is, és ottan mindjárt megtehetném a szerződéseket. A hatás (melyet előidézni akarok) mindenesetre a legnagyobb lesz, mit eddig még előidéztem, először a környezet, másodszor az iszonyatos nagyszerű Orchestre mely engem kisérne, mely is csupa jó művészekből van összealkotva — értheted már most mind ennek fontosságát, és íme ez oka roppant szorgalmamnak és éjjel-nappali hegedülésemnek.

4-szer Baden Baden 21/7. 1864.

A bizonytalanságnak vége, íme ép ma kaptam a Lipcsei nagy fontosságú hírt — játszom Karlsruhéba, most már bizonyos, ergo, ha az egész olaszországi utam mit sem ért volna (pedig ért mert nagyon szorgalmatos voltam, sokat láttam tapasztaltam) az az egy, hogy Liszt-nél voltam, egész életemre nagy hatással lesz és nagy fontosságot nyer egész művészi existenciám és ezentúli felléptem — küldöm a Lipcsei ujság előleges programját. — Az összes művészi világ ott lesz, és roppant nagy kíváncsi publicum Németország minden részeiből (még Angliából is) — én már beszéltem Francziákkal, Oroszokkal, kik mind oda készülnek — az ünnepély 4 vagy 5 napig tartand — művészi competitiótól mit sem tartok —, az egyetlen Bulow (sic!) ki magam formájú erővel bír, de ő zongorász — A hegedősök (egy pár) kik részt vesznek — azoktól még álmomban sem tartok — a hegedősök neveit az ujságban aláhúzom — de egyszersmind ők csak kammaramuzsikát (sic!) játszandnak, mit én is fogok — nagy koncertet csak én fogok előadni. Én már nagyon örülök és én bizton reménylem, hogy szenvedéseimnek ezáltal végök lesz, mert imígyen hozzám méltólag — egyszerre és egy valóságos Európai Aeropág előtt oldandom meg a legnehezebb zenészeti executionális problémát — egy oly darabot játszandok, melyet senki sem mer abordálni!

Még ma tovább megyek innen Wiesbadenbe. Onnan irandok. Ti is írjatok oda, de mindjárt (poste restante, nevem alatt) pénzem nincs, ha volna — küldenék, azt tudjátok. Ha Wiesbadenbe és Homburgba alkalom nyilnék nyilvánosan játszhatni, úgy lesz pénzem és fogok is küldeni — de azt csak Wiesbadenbe tudhatom meg — különben nehezemre esik nékem most nyilvánosan fitzli-fatzliskodni — én ki oly seriozusan készülök a nagy batályiára Karlsruhéba. — Ábrányi gondolom haragszik reám, méltán, de engemet az ördög vigyen el, ha a legjobb akaratom mellett is képes lettem volna egy becsületes levelet az ujsága számára összeférczelni — tudom, hogy ő jó és kijavítja, de én azt restellem, — általában nagyon nem szeretek bármiben — és bármikor is idegen tollakkal ékelve díszelegni, azért tehát csak legyen türelemmel, azáltal mutathatja meg erántami barátságát — és hagyjon ő engem most folyvást tanulni. — Majd ha Magyarhonba jövendek, mi még soká soká eltarthat (értek több hónapot, nem esztendőt) akkor majd meg lesz ő velem elégedve, különben tisztelem és csókolom. —

Titeket 1000szer csókolva maradok hű Edustok.

Nándor pompásan halad — és jó — fiatal — csókol benneteket — és mama kezeit tiszteletteljesen csókolja.

Ha pénzem lenne, vagy lesz — meglehet, hogy a karlsruhei zeneünnepély előtt egy hétre haza jövök — de nem hiszem és minek is a költség? — Aug. 3án van megint fizetés — ha addig csak előteremthetem, úgy meglesz. Én mindent el fogok követni — utolsó perczig remélhettek.

Karlsruhe 18/8. 1864

motto 1 *mo*

A hólnap-ból 8- vagy 10 nap lett. nem tesz semmit.

motto 2 *do*

fontos levél

motto 3 *o*

felelet Károlynak minden kérdésére

Édeseim

Imo készülök éjjel nappal a nagy karlsruhei zeneünnepélyre — le akarok mindent-mindent győzni. — *2do* Énnékem van az oroszlán rész adva az egész 4 napig tartó zene ünnepélyen át, és pedig mielőtt Liszt megérkezett volna (tegnap előtt érkezett meg szívem legnagyobb örömére) csak a Joachim iszonyú hosszú, egy óráig tartó Concertje és még egy másik darab vala nekem kiosztva — ez 2 darab — a többinek plus ou moins csak 1 darabjok jutott osztályrészül, és örülnek ha megbírkózhatnak az dologval — nékem most már Liszt exprès parancsára ki van osztva az

1*ső* Concertbe

oroszlán rész — Joachim magyar Concertje nagy Zenekar kísérettel

1*ső* Soiréeba Trio Volkmanntól B moll

2*dik* Soiréeba Nagy Hegedű duo (Poliphonicus) Schubert „Divertissement à la Hongroise" felett — componálta Edus — ez nagyszerű — Liszt kedvencz darabja — Ploténnyival — ő is szépen játsza saját részét — (kíséret nincs — nem kell — mert többnyire 4 stimmiger satz.)

Aztán die 3 Zigeuner für die Violine von Liszt (nékem Rómában componált darab) nach Lenau's Gedicht — aztán Liszt saját kívánatára az ünnepély utolsó darabja lesz a Hugenották fantásiája tőlem ergo — nem 4, de 5 darabom lesz — az az az ünnepély hőse leszek — Bertha[8] úr is megjön Párisból — írt már. Már nagyon örülök. Nálam fog lakni. Lesznek itt vagy 100-an a hegedűsök közül — vagy 40 Zongorász — vagy 100 Compositeur — 15 Violoncellista — Auflegerek — Hegedűcsinálók — Urak, nem Urak — Kritikusok s. a. t. Liszt tegnap egész reggel nálam volt — ha ő nincs nálam, úgy én vagyok nála — együtt ebédelünk minden nap. — Egyszerűen él. — Ha leül a zongorához, mely szobámban áll (szobájában nincs zongora) és kísér, mindég ezt mondja: „Je suis Nándor[9] numero Zwey"! — no adja Isten, hogy minden úgy süljön el, amint én óhajtom és kívánom. Vederemo.

Én megtettem mindent — vas szorgalmatos voltam — a bolondulásig, —

[8] Bertha Sándor, zenekritikus.
[9] Ploténnyi.

sokat hegedültem — kezeim *szétrongyolvák* — nem volt és nincs is időm semmire a világon, mert hiába, ez a fő *importenzia* — Lisztnek díszére kell válnom — és ő úgy renomiroz velem — valódi művészi nevemre ez legjobb — most tehát auf zur *Schlacht* am 23 ten. — bezzeg járja most a Gartenlaube biographiám, nem tudok eléggé felelni a sok kérdésre... Kornél[10] ne higyje, hogy én nem jegyeztem volna mindent bőven fel — megkapja ő ezt — olyan tudósításokat fog kapni, hogy megtörölhetné a püspök is a száját... Hát Mosonyi nem jön ide? Liszt nagyon örülne... Hajnald[11] is eljön a karlsruhei ünnepélyre (ép telegrafírozott Lisztnek). — A Thorwaldsen históriák ki voltak publicálva — meg is érkezendenek sok más érdekes tárgyakkal, de csak egy pár hónap mulva — Liszt rendezendi azt — Liszt Ferencznek megemlítém erányábani prókátorságodat[12] és köszöni neked — mind amellett jóformán elhallgatva (sic!) az okokat, mert bizony megtörténhetnék, hogy csakugyan nem jönne haza — egyszer mondám neki Rómába „der und der hat das und das gesagt — ich hab es nicht geglaubt" — és rögtön mindjárt azt felelte rá —je ne permets pas a mes amis de supposer uno bassesse de moi! — de messieurs, az újságírók kapnak még a ... után is — követem alásan, csak hogy elsők legyenek, meg nem gondolva, hogy hogyan discreditirozzák magokat — és a sajtó méltóságát — de mit méltóság — gondolnak is ők avval. — Ha hazám papjai (Frankl[13] s. a. t.) megjelenendnek, szépen fogadom természetesen. Liszthez vezetendem őket. — Lisztnek a Z. lapokat csak úgy *himlisch* fordítgatom, majd meg veszünk néha a nevetésben, mert én *Kurucz* extempore fordító vagyok ám. — Lett és lehetett is vólna nékem pénzem, de akkor művészi becsületemet kellett volna feláldoznom *primo!* — másodszor szent művészi céljaim el lettek volna hibázva egész életemre — azt szóval jobban elmondhatom otthon, mert hosszú *thema* — és te tökéletesen egyet fogsz velem érteni — biztos vagyok — ergo majd otthon. — Az egész dologba Liszt auctoritása és szeretete van beavatva. — Richtig — vége a levél írásnak — Liszt megint itt volt — *Jaell*-lel[14] engem meglátogatandó — és egyszóval auctoritással felruházott hősnek akar engem *kiteremteni*, én nékem pedig éjjel nappal kell zenélnem, hogy Liszt roppant erányombani pretentióinak eleget tehessek. — Holnap soirée *Eckardt* híres professornál — én és Liszt megbízva — ha netalán tán zenélnénk ő fog kísérni ... Mama tüstént írjon Lisztnek egy köszönő levelet *németül* — írja Katicza[15] és legyen aláírva Katicza által: Róza Reményi — köszönje meg roppant erántami szeretetét, hogy az Istenhez fog fohászkodni, hogy dicsőséges művészi és felebarátos életét tartsa meg az Isten az egész emberiség, a művészet és mindenekfelett kedves hazájának, mely őt oly büszkeséggel tekinti *hű* fiának. — Köszönje meg Rómában erántam tanusított roppant szeretetét, köszönje meg neki, hogy engem a művészi labyrintusba az ő dicsőséges nimbussa által oly kedvesen és oly brillánsan (sic!) bévezet — legyen a levél

[10] Ábrányi Kornél.

[11] Haynald Lajos érsek, Liszt jó barátja, ő eskette 1872 februárjában Reményit feleségével, Fáy Gizellával.

[12] Reményi Károly számos hírlapi cikket írt Liszt Magyarországi letelepedése érdekében.

[13] Fraknói Vilmos c. püspök, történetíró.

[14] Jaëll Alfréd, Liszt egyik tanítványa.

[15] Reményi Katalin, a művész testvérhúga.

hiba nélküli ortographia dolgában, közönséges jó papiron, s. a. t. — és *mindjárt* pedig — *mindjárt*, hogy még itt megkapja — elkísér engem Liszt Wiesbadenbe is... A mama levele legyen szép, és hogy anyai szíve nem bírja eléggé hálálni — dieses theuere leben soll der gütige Gott noch lange, lange Jahre erhalten s. a. t. — P. S. 12 ó. éj. után. Vagy 10—12 részeges és nem részeges német nagyban ordítanak az ablakom alatt, hogy „Hoch unser gefeuerter Gast! Hoch Reményi!" — mi pedig Nándorral együtt nevetünk. — A Mama Liszt levele írassék meg még e levél megkapása után mindjárt, úgy, hogy Liszt még megkaphassa itt Karlsruhéba — zárjátok *azt* az én levelembe bele — én majd átadandom. *Edustok.*

Lestyán Sándor.

Adalékok a kezdők zongoratanításához.

Huszonhárom éves korom óta — ennek kerek 60 éve — tanítom a zongorázást. Engem, szerencsére, a Brauner-féle zongoraiskolával tanítottak: tele volt Mozart, Weber és hasonló nagyságok válogatott szép dallamával, öröm volt belőle tanulni; a közbeeső lélektelen mehanikus ujjgyakorlatok nem fárasztották ki a lelkemet. Csakhamar megismerkedtem a Czerny-, Schwarz Wendel-, Beyer-féle zongoraiskolákkal, utóbb a Lebert és Stark-, a Damm-, a Germer-, a díjnyertes Urbach-félével; majd a Ramann Lina-féle zongoraiskola nyitotta fel a szememet: ez a tanítást gyermek- és népdalokkal kezdi; néhánynak szövegét siettem is lefordítani, hogy hasznosítsam, illetőleg ezt az alapos művet magyar kiadásra készítsem elő; de hamar észbe kaptam: hiszen magyar gyermeknek *itthoni* gyermek- és népdal való! (Itt szükségesnek látom följegyezni, mert eddig sehol sincs írott nyoma: 31 éves koromban a Káldy Gyula és Major J. Gyula alapította „Magyar Zeneiskola" tanára és titkára voltam, s fölvetettem az akkori igazgató, Schnöller Lajos előtt egy teljesen magyar zenével átitatott zongoraiskola eszméjét; ő azt felelte: ő már meg is írt ilyent — a kész mű hiába hever otthon, nem akad kiadója... Ennek a műnek nem volna szabad elkallódnia! Föl kellene kutatni, hogy a M. Nemz. Múzeum zenetörténeti osztálya megőrízze!)

Két évi tanítás meggyőzött arról, hogy a szokványos zongoraiskolai „sablón" a növendéknek csak robot: a száraz tananyag sehogy sem csillapítja zeneéhségét, az örömtelen munka elkedvetleníti, a skálázás útvesztői nemkülönben. Egyszer elmondtam Krausz Gusztávnak* — a nagy Koessler tanítványának, aki a Ludovika Akadémia énektanára, a Kálvin-templom orgonása és a Budapesti Zenekedvelők Egyletének zeneiskolai tanára volt —, hogy nem okos dolog a skálázást a C-dúr hangrenddel kezdeni: hiszen a csupa egyforma fehér billentőt a gyermek könnyen összetéveszti; én elsőnek a H-dúr skáláját játszatom, mert kitűnően „fekszik", mert a rövid hüvelykujj tévedhetetlenül odajut a két fehér billentőre. Krausz kitörő örömmel felelte, úgy van, ő is rájött erre a természetes ujjrendszerre s azóta ezzel kezdi a skálajátszást.

Persze *a kezdet* nem ez; hanem, ami természetes:

* Porosz nemes család sarja volt; fia, Ervin megmagyarosította nevét az én családi nevemre; a filmüzemben ismert név. Nem rokonom.

A növendék kinyitja a zongorát; még nem hall semmit, ellenben: lát. Megmutatom szemmértéknek a klaviatúra közepét: az e' billentőt, (de még sokáig nem nevezem meg!) megtanítom, hogy mindig ezzel egy vonalban legyen az orra, mikor leül a zongorához, mert így karjai és ujjai könnyen hozzászoknak az egyenletes távolsághoz, nem sokáig kell reájuk nézni, meg fogják találni helyüket maguktól.

A gyermek erre leül; én meg mondom neki: úgy-e szereted a zenét, mert szép? de nem minden hangcsoportosítás szép: ime (eljátszom jobb kezemmel ezt a hangsort):

e, f, g, a, h; ez nem zeng, ez csak az egymás melletti ujjaknak megfelelő egymásmelletti billentők hangjának jelentkezése; de szükséges az ujjak mozgékonyságának begyakorlására — oda is, vissza is; még pedig mindig — mint *minden gyakorlatot!* — 4 ízben egyfolytában, hogy így 2+2 arányát megszokja, kifejlődjék a szimmetria iránti érzéke (aminek másutt is jó hasznát veheti, például óraütést hallgatva, vagy sötét lépcsőn haladva is). Ugyanezt egy oktávval mélyebben a balkézzel gyakoroltatom (a 4-es csoportot több ízben ismételtetve).

Most másik példát mutatok neki: ahol imént a bal kéz legmagasabb hangja volt, odateszem a jobb hüvelyujjamat s fölfelé és vissza gyakorlom és gyakoroltatom az öt ujj billentését; megmondom, hogy ez sem zene, csak hangicsálás, kalimpálás. De ezután közvetlenül eljátszom előtte így:

h c' d' c' f' c' d' c' h c'' c''' úgy-e; ez szebb? Lám; ez már zene! és az első gyakorlatot is megismétlem, megtoldva.

e' f' g' a' h' c'' c'. Ez is szebb, mint kezdetben volt, ez már zene; jegyezd meg jól, hogy amiért ez jólesik a fülednek: az az új hang, az úgynevezett *alaphang*, amely megnyugtató érzést kelt; a zene rendesen ezzel az alaphanggal végződik.

Ez után rögtön vissza kell vezetnem a növendéket a látásra. Hiszen nemcsak egymás mellé rótt fehér billentőket lát, tarkítják ezeket a feketék: nézze, milyen rend van ebben! 2 fekete, 3 fekete; ez a csoportosítás ismétlődik. Öt billentő — még sohasem láttam, hogy valamelyik zongoraoktató vagy iskola rájött volna arra, hogy ez az 5 billentő a legjobb anyag az 5 ujj mozgásának, tulajdonképen sokféle *helyzetének* begyakorlására. Míg kezdő, fehérbillentős, keresetlen gyakorlatunk az ujjaknak szorosan egymás mellett mozgását szolgálta: addig a csupa feketék játszása — minden négyszeres ismétlés után másik billentővel kezdve — annak begyakorlására való, hogy az egymásmelletti ujjak bizonyos távolságot is könnyen legyőzzenek. Egy-egy kézzel (s csak később együtt) alulról kiindulva, mindig egy fekete billentővel följebb kezdjük a négyszeres eljátszást. Ez valamivel muzikálisabb hangzású, mint legelső kalimpálásunk volt. Előnye még az is, hogy a gyermek megszokja; magától távolabb tartani ujjait, a fehér billentőket is a feketékhez közel, nem az innenső szögletüknél ütni le.

(Természetesen az ujjak legelső igénybevételénél elmagyaráztam, hogy a billentőt lefelé kell nyomni, tehát nem lapos, vízszintes ujjtartás kell, hanem az utolsó ujjperc felülről lefelé hasson.)

Az első lecke ezzel véget ér.

A másodiknak új anyaga: az 1., 3. és 5. ujjal először külön billentés, azután együtt. Még pedig megmagyarázva a fél- és az egész hangközt: elő-

ször csak a dúr hangzású összhang tagjaival éspedig egymásután mind a 12 billentővel kezdődőn, tehát a C dúr alapösszhang után a Cisz dúr jön, majd a D dúr, Disz dúr stb. — persze még mindig csak szemmérték útján — és a fül számára egyforma hangzásra figyelmeztetve — csak külön kezekkel.

A 3. órán, minden eddiginek ismétlése után, az összes dúr alapösszhangokat együttes kezek próbálják; alulról kezdve fölfelé; azután találgatva egyenként: F dúr, Asz dúr, Disz dúr stb. (meg *nem* nevezve, tisztán szemmérték szerint). Ennyi tökéletesen elég — túlterhelni nem szabad.

A 4. órán összevissza ismétlés után új anyag: a dúr hangzás megrögzítése ezzel a gyakorlattal:

jobb:	1	2	3	5		1	2	4	5		1	2	4	5		1	2	3	5
	c	e	g	c		e	g	c	e		g	c	e	g		c	e	g	c
bal:	5	4	2	1		5	4	2	1		5	3	2	1		5	4	2	1

és így tovább, persze még mindig a hangok megnevezése nélkül, s külön kezekkel; az ujjrendre ügyelve, a legügyetlenebb ujjnak, a 4.-nek nevelésével, edzésével.

Az 5. órán meg kell magyarázni a dúr összhangok és a mollok különbségét; korán kell muzikálissá, értővé, öntudatossá tenni a gyermeket. Még mindig kótafejek nélkül! És most visszatérni, de mollban, az 1., 3., 5. ujjak külön szerepeltetésére és együttes leütésére, alulról fölfelé haladva mind a 12 hangon.

A 6. óra ujdonsága: a H-dúr skála, utána a szintén nagyon könnyű B-dúr, mert itt a hüvelykujj egészen természetesen — a jobb kézben fölfelé, a balban lefelé haladva — a fekete billentő után a rövidebb pályára, a fehér billentőre ér. S nem olyan ész-erőltető annak a sajátsagnak megjegyzése, hogy a 2 fekete billentőre, kisebb távolságuk legyőzésére, a 3., a nagyobbra a 4. ujj való, s amikor az egyik kéz a 3. ujjat veszi igénybe; ugyanakkor a másik a 4-kel lép.

Csak most, mikor a gyermek a „b"-hangot megtapasztalta, van helyén (végre!) megnevezni a hangokat, azaz billentőket, egyszersmind a vonalrendszeren való helyüket kijelölni: minden vonal és minden vonalköz számít. És most lehet rámutatni arra, hogy a dúr skálának mi a hangrendje: a mélyebb hangról a magasabb felé számítva, a 3. és 4. hangfok közt csak fél távolság van, úgyszintén a 7. után is (az új 1-ig), sőt e számok rokonságára is (3 + 4 = 7) rámutatok a könnyebb emlékezés végett. Rá kell mutatni a C-dúr hangrendnek (a szemmel könnyen felfogható) szerkezetére — de skáláját, valamint az egy ♭ és az egy ♯ előírású skálát még soká nem szabad játszatni.

Végre a 7. óra már zenét, dallamot hoz: lehetőleg olyan könnyű, egyszerű dallamok kellenek, amelyeket a növendék ismer, hogy füle segítse a kótaolvasás munkájában; kívánatos, hogy a dallamok egymásmelletti hangokból vagy az alapösszhang hangjaiból álljanak. *Ez a logikus tanítás;* ezért bizony hiba, hibáztatni a „Boci, boci tarka", „Megy a gőzös Kanizsára", vagy a „Szeretnék szántani" és a „Magasan repül a daru" s hasonló tananyagot! Hiszen ma, mikor e sorokat írom (október 21-én!) könyvkereskedőm: az elsőrangú „Athenaeum", még mindig nincs ellátva Kodály „Iskolai énekeskönyv"-ével — hát hogyan lehetett volna évekkel és évtize-

dekkel ezelőtt követelni, hogy abból a hozzá nem férhető kincsből merítsenek?!

Mondhatom, hogy az alapösszhang ismerete után mindig könnyű volt a hetesösszhangot és az alsót (ahol t. i. az alaphang van fölül, a vele összehangzók alul), megismertetni, tehát beleláttatni a zene vázába, s ezen az úton már a második-harmadik hónapban transzponálásokat eszközölni. Így lehet zongoratanítással zeneértésre nevelni.

Kereszty István

A karmester, akinek nincs pálcája: Schnitzl Gusztáv.

1930. február 27-én új magyar énekkar mutatkozott be a budapesti Zeneakadémián. Kotta nem volt a kezükben és karmesteri pálca sem irányította éneküket, mert az együttes tagjai kivétel nélkül vakok voltak. A nyomtatott programmon ez állt: „A Vakok Homeros-énekkarának bemutatkozó hangversenye." Ma már ez a fogalom, hogy Homeros-énekkar, sok szép művészi élmény emlékét idézi fel mindnyájunk lelkében; akkor még csupán a kíváncsiság lázát gyujtotta fel. Mai hírnevüket saját művészi munkájuk mellett elsősorban karmesterük páratlan akaraterejének köszönhették.

Karmester ... Mennyire más ez a fogalom a vakok énekkarával kapcsolatban! Karvezetése meleg szívvel, kitűnő pedagógiával és nagy lelki akarással végzett igaz emberi és művészi munka. Méltó Schnitzl Gusztávhoz, a világ egyetlen karmesteréhez, akinek nincs pálcája. A vakok Homeros-énekkara fennállásának tizenötödik évfordulóján szeretettel emlékszik karmesterére. Emlékezzünk róla mi is azzal, hogy bemutatjuk őt és munkáját.

* * *

Nagytószegen született, 1885-ben. Gyermekkorában a muzsikán és a tanuláson kívül alig érdekelte más. Vasárnaponként mindig ott lehetett látni az orgona mellett, és ott volt mindig és mindenütt, ahol zenét hallhatott. Tanulmányai Szegedre viszik a tanítóképzőbe, a muzsika pedig a városi zeneiskolába. Tanul, muzsikál. Diáktársai — komolysága dacára — szeretik, mert Schnitzl Gusztáv a muzsika varázsával maga köré gyüjti őket. Kis diákzenekarokat — úgynevezett „malacbandákat" — alakít és tanít be. Maga is sokat, rendszeresen hegedül.

Egy napon iskolai tanulmányi látogatást tesznek a szegedi vakok intézetében. Lelke mélyén felcsendül egy hang, mely azt súgja neki halk sejtelemmel, hogy az ő helye a vakok között van, hogy munkájával a vakoknak tudna legtöbbet használni. Tanítói oklevelének megszerzése után az 1906-os esztendő már Budapesten találja Schnitzl Gusztávot, aki akkoriban a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola lelkes hallgatója. És ide is elkíséri őt a muzsika. A vakokkal való első zenei kísérlete ebből az időből származik. Kis, vakokból álló énekegyüttest tanított be és azt zongora-, hegedű- és gordonka-kísérettel támasztotta alá. Az első kísérleti szereplésnek a Vakok Intézete egyik önképzőköri előadásán nagy sikere volt. Akkor még maga Schnitzl Gusztáv sem gondolt a vakok „a capella" karéneklésére, minthogy ezt abban az időben még ő is, mások is lehetetlennek tartották.

A vakok karéneklésének sokáig legnagyobb problémája volt a vezénylés megoldása. Ezt egészen a huszas évekig hangszeres vezetéssel oldották meg. A hangszeres vezetés lényege az, hogy a vak énekkart állandóan hangszer vagy hangszerek kísérik, többnyire zongora. Ez a kíséret azonban nem aláfestő jellegű, vagy éppenséggel kiegészítő, hanem csupán az énekszólamok játszására, azok alátámasztására szorítkozik. Gyöngébb, látó énekkaroknál is használják a hangszeres vezetést, de ott ez a helyes intonálásra akarja rászoktatni az énekeseket. A vakoknál viszont ugyanez annyiban szolgálja a vezénylést, hogy a kísérő hangszer egy pillanattal előbb intonálja a szólamot vagy harmóniát, melyet a kar rögtön utána énekel. Ha a kísérő hangszer tempója változik, változik a kórusé is. Persze ez az éneklési mód korlátozza a kórus fejlődését. Ez a magyarázata annak is, hogy a vakok kórusa — mely sok évtizedes multra tekinthet vissza — hangszeres vezetéssel sohasem nőhetett túl a műkedvelő kereteken.

Gyógypedagógiai tanulmányainak elvégzése után Schnitzl Gusztáv Szegedre megy, ahol egészen az első világháború kitöréséig működik. Az 1914—18-as világháború harctéri szolgálatban találja. A békekötés után rövid időre visszatér Szegedre, majd 1923-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter a vakok intézeti zeneoktatásának élére állítja. Ez a megbízatás végleg a magyar fővároshoz köti. Zenetanári működésének megkezdésével egy csapásra megváltozik a vakok ének- és zeneoktatásának képe. A hangszeres vezetés máról holnapra eltünik és hatalmas művészi fejlődés tapasztalható a fiatal vak növendékek körében. Hogyan csinálta? Mondja el ő maga!

— „Zenetanári működésemnek első és legnagyobb gondja az volt, hogy a vakok „a capella" karénekénél elengedhetetlen vezénylés kérdését hogyan oldhatnám meg... 1923 őszén a Vakok Intézeténél történt zenetanári kinevezésemmel kapcsolatban kezdtem a dologgal közelebbről foglalkozni és három hónap alatt kész voltam terveimmel. Eleinte — megvallom — magam is bizonyos technikai segédeszközökre gondoltam, mint például az elektromosság. De volt egy érdekes mechanikai elképzelésem is. Ez abból állt, hogy a felállított énekkarban minden sor énekes előtt lett volna egy rúd, melyre ők ráhelyezték volna jobb kezüket. Ezeket a rudakat azután egy központi mechanikus berendezés segítségével mozgathattam volna. A rudak mozgása közölte volna a vak énekesekkel az én ritmikai, dinamikai és agogikai utasításaimat. Ebben az időben kísérleteztem a vakok pontírású hangjegyeinek az énekkarban való alkalmazásával is. Mindezek persze csak tervek és kísérletek voltak és megvalósulásukra, illetve komoly alkalmazásukra sohasem került sor. De mindjobban megerősítettek abban a tudatban, hogy a vakoknál igazi eredményt csak úgy lehet elérni, ha a technikai segédeszközöket lelkiekkel cseréljük fel. Igyekeztem tehát a legmesszebbmenő módon megnyerni vak tanítványaim bizalmát és szeretetét."

Schnitzl fenti elvei alapján módszerét tovább tökéletesítette és most már nehezebb kórusművek betanításával is igazolta, — amit addig lehetetlennek tartottak, külföldön még ma sem követnek és amit a legtöbb ember képtelen megérteni —, hogy a vakok tömege hangszeres vezetés és külső technikai segédeszközök igénybevétele nélkül is tud művészien énekelni. Sohasem volt elnéző a hibákkal szemben azért, mert tanítványai vakok, hanem éppen, mert vakok — azt tartotta — fokozottan többet kell produkálniuk, hogy

kellően megállhassák helyüket az életben. Zenetanári működését felejthetetlenné teszik az intézetnél a megható karácsonyi előadások.

E mellett napi négy-öt órán át tanította vonóshangszerekre az intézet apró növendékeit. Az intézet ének- és zenekarának betanítását és vezénylését természetesen egymaga látta el.

Az 1926-os esztendő nagy munkában találja. Az intézet alapításának 100 éves jubileumára az év tavaszán rendezett ünnepségek alkalmából opera- és oratórium-kórusokat tanít be, részint a capella, részint nagyzenekari kísérettel. Az intézet vakokból álló vonószenekarát látó zenészekkel egészíti ki, és a csodálatos ének- és zene-produkciókkal mindenki osztatlan elismerését nyeri el. A következő évben egy énekkari bemutató után felhívták Schnitzl figyelmét arra, hogy érdemes volna felnőtt vakokból énekkart alakítani. Örömmel vette egy vakokból álló állandó énekkarnak a tervét. Csupán a hely és alkalom hiányzott még, de csakhamar ez is megjött. A Vakokat Gyámolító Országos Egyesületben rég híre ment a Vakok József Nádor Tanintézete kitűnő énekkarának. Dr. Tóth Zoltán, az Egyesület akkori igazgatója felkérte hát Schnitzl tanárt, vegye át a gyámolító egyesület énekkarának vezetését. Schnitzl örömmel látott az új munkához, mert ebben a segítenitudásnak újabb lehetőségét látta maga előtt.

1927 októberében tartotta az első énekpróbát a vakok Homeros női karával. Farkas Ödön, az ismert erdélyi származású zeneszerző „Naplemente" című dalával indította el a kórus munkáját. Hónapokon át foglalkozott a női kar tanításával, természetesen az ő új módszere alapján. Felismerte az abban rejlő nagy értékeket, de csakhamar belátta azt is, hogy a kar így a maga mivoltában nem teljes. Férfiszólamokat szervezett tehát, hogy kórusát vegyeskarrá bővíthesse ki.

Az első hónapok munkájának élményét és tapasztalatait maga Schnitzl Gusztáv így beszéli el:

— Elsősorban is rá akartam szoktatni kórusomat az a capella éneklésre, mint ezt a vakok intézetében is tettem. Szándékosan tanítottam eleinte olyan műveket, melyekhez nem járult zongorakíséret. A kotta nélkül való éneklés nagy munkát ró a karmesterre és az énekesekre, de megvan a zenei haszna is: fokozza a zenei emlékezőtehetséget és közelebbhozza vak énekeseimhez az előadandó mű szellemét. — Kotta mindig csak az én kezemben volt és a partiturából tanítottam meg ütemről-ütemre minden szólamnak, hogy mit kell énekelni. Sok tapintattal kellett eljárnom. A kidolgozás teljesen az én elgondolásaim szerint ment végbe. Minden szólamnak pontos utasítást adtam, hogy hol, melyik emelkedjék ki vagy halkuljon el, továbbá általánosságban megbeszéltem velük a tempót, valamint a dinamikai és agogikai változásokat. A kezdés és bevágás számolásra történt a két utolsó ütemegység kiszámolásával. Négynegyedes ütemnél például így: „Három, négy!" erre a kar bevágott. Éneklés közben az egyes szólamokhoz léptem és egy-egy suttogó, de határozott szóval irányítottam őket. Pl.: „Most! Rajta! Erősen! Élénken!" stb. Aszerint, hogy a darab hogyan kívánta. Később, nyilvános előadásainkon a közönség, persze, mindebből semmit sem vett észre s még sokak előtt rejtély ma is, hogyan vezénylem a vakok énekkarát... Módszerem az évek folyamán annyira bevált, hogy még ma is eszerint dolgozunk. Mondhatom, vak énekeseim mindjárt az elején megértették elgondolásomat. A vakok intézetéből kilépő fiatal tanítványaimat is igyekeztem kórusunk

számára megnyerni, mert ezek már ismerték módszeremet. Amikor 1928 tavaszán elindítottam a vakok Homeros vegyeskarának munkáját, senki sem hitte, hogy ez a kar egyszer még túlnő a szokásos házi kereteken. Dícsérettel szólok vak énekeseim megértéséről és odaadó, nemes buzgalmáról. Az ő szorgalmuk, kitartásuk és muzikalitásuk már az elején is megkönnyítette munkámat."

Ahogy teltek az évek, Schnitzl karnagy egyre magasabb tökélyre emelte énekkarát. Szakembereket hívott meg, hogy a kar énekét meghallgassák, majd a sajtó képviselőinek mutatta be, és miután minden részről elismeréssel találkozott, merte csak énekkarát a nyilvánosság előtt is bemutatni. 1930-tól a vokális zenének valóságos ünnepnapjai voltak a Homeros-énekkar budapesti nyilvános és rádióhangversenyei. Hamar megismerte és megszerette őket a magyar vidék is. Kecskemét, Szeged, Cegléd, Debrecen, Nyiregyháza, Miskolc, Esztergom, Kőszeg, Nagykanizsa és Szombathely lelkes közönsége és sajtója ünnepelte őket. Emellett országos dalosversenyeken is nagy sikereket értek el. A vakok énekkara ma az állami aranyérem és kormányzói díj mellett tulajdonosa a legnagyobb magyar daloskitüntetésnek: a királydíjnak is, melyet, mint vegyeskar elsőnek nyert meg hazánkban.

Schnitzl karnagy munkája a szakkörök figyelmét sem kerülte el, sőt az évek folyamán egyre inkább kivívta azok őszinte csodálatát. Már 1932-ben a Mihó-éremmel tüntették ki, melyet érdemes magyar karmestereknek szokott adományozni az Orsz. Magyar Dalosszövetség. 1933-ban pedig Főméltóságú Kormányzó Urunk az igazgatói címet adományozta neki. A Dalosszövetség, 1935 jún. 22-i közgyűlésén egyhangúlag társkarnagyává választja.

1938-ban rákerül Schnitzl Gusztáv neve hat magyar hanglemezre, melyek a Homeros-énekkar énekét örökítik meg. A kórus most, e hanglemezek révén szinte mindennapos szereplővé vált a magyar rádióban.

Az 1940-es esztendő azután fordulópontot jelentett Schnitzl igazgató életében. A Vakokat Gyámolító Orsz. Egyesület és a Vakok József Nádor Tanintézetének igazgatásával bízzák meg ekkor. A két intézmény igazgatása mellett kezébe veszi az egész magyarországi vak-ügy irányítását is. Mindez cseppet sem befolyásolja a Homeros-kórussal végzett eddigi munkáját. Tanít, próbál, szervez és igazgat, nagy intézményeket vezet a mai felelősségteljes időkben, mindezt hihetetlen akaraterővel és még több munkával. A Homeros-kórus azóta is számos hangversennyel gyarapította sikereit.

Másfél évtizedes művészi munka és sok évtized értékes pedagógiai tapasztalatai állnak immár e rendkívüli egyéniség mögött, aki a szívével dirigálja együttesét és egész izzó magyar lelkét önti vak énekeseinek szívébe. Szeretettel látják mindig és mindenütt a vakok énekkarát karmesterükkel együtt, mert a közönség jól tudja, hogy mindig igaz élmény számára, amikor megjelenik a vakok kórusának élén a karmester, akinek nincs pálcája.

Bocskai Imre.

Jegyzőkönyv

az Orsz. Zenepedagógiai Egyesület 1943 december 20-án tartott közgyűléséről.

Jelen voltak: Dr. Bartha Dénes, dr. Böszörményi Nagy Béla, Czövek Erna, dr. Fábián László, Fischer Pál, Gábriel Ferenc, Harmath Artur, H. Hoffmann Vilma, Heller Tibor, Kresz Géza, dr. Kókai Rezső, Molnár Antal, dr. Molnár Imre, Sprenger Lajos, dr. Sebestyén Sándor, dr. Székelyhidy Ferenc, Viski János és Zoltán László.

Kresz Géza, az igazgatóságnak az ügyvez. igazgató teendőivel megbízott tagja üdvözli a megjelenteket, megnyitja a közgyűlést és tolmácsolja dr. Dohnányi Ernő elnök üdvözletét. Egyben bejelenti, hogy az elnök akadályoztatása miatt őt bízta meg a közgyűlés vezetésével, amit a jelenlevők tudomásul vesznek. Tekintettel arra, hogy dr. Dohnányi Ernő másirányú elfoglaltsága miatt az elnökséget továbbra nem vállalja, az elnöklő Kresz Géza javasolja, hogy a közgyűlés jegyzőkönyvileg szavazzon köszönetet Dohnányi Ernőnek az Egyesület élén kifejtett érdemes működéséért és kérje őt meg, hogy mint az Egyesület tiszteleti tagja továbbra is támogassa annak célkitűzéseit. A közgyűlés ehhez hozzájárul.

Az elnöklő ezután röviden ismerteti a közgyűlés egybehívásának előzményeit. Az Orsz. Zenepedagógiai Társaság vezetőségét az illetékes hatóságok felszólították, hogy, tekintettel működésének immár több éves szünetelésére, az Egyesület döntse el, kívánja-e működését a törvényes előírásoknak megfelelően tovább folytatni, vagy sem; ellenkező esetben az Egyesületet fel kell oszlatni. A közgyűlés tehát azért hivatott egybe, hogy e kérdést eldöntse és amennyiben a közgyűlés helyesnek tartaná, az Egyesület működése újból megindíttassék. Az elnöklő Kresz Géza megállapítja, hogy a rendelkezésre álló taglista szerint mindenki kapott meghívót a közgyűlésre. A közgyűlés első ízbeni összehívása 1943 dec. 11-én határozatképtelen volt; a mai, második összeülés az alapszabályok értelmében a megjelent tagok számára való tekintet nélkül határozatképes. Elnöklő ezután felszólítja dr. Kókai Rezsőt, hogy a dec. 11-iki közgyűlés jegyzőkönyvét olvassa fel.

A jegyzőkönyv felolvasása után Kresz Géza a jegyzőkönyvben foglaltakhoz hozzáfűzi, hogy véleménye szerint a Orsz. Zenepedagógiai Egyesület további működésére a magyar zeneélet szempontjából szükség van. Célszerű volna azonban — miként a dec. 11-iki gyűlés résztvevői együttesen kifejtették, az Egyesület céljául a jövőre nézve néhány olyan konkrétumot megjelölni, amely az Egyesület életének élénkségét biztosíthatná. Ilyen célok lehetnének: az Egyesület fiatalabb tagjainak pedagógiai továbbképzése az alapszabályok keretei közt. Továbbá: általános érdekű zenepedagógiai problémákban való elvi állásfoglalás és ez állásfoglalásnak az illetékes fórumok előtt való képviselése; azután a tagok szociális ügyeinek napirenden való tartása, legfőképpen a magántanítás ügyeinek a megtárgyalása, így pl. irányárak megállapítása; végül az Egyesület határozatainak a Magyar Zenei Szemle c. folyóiratban való közzététele, esetleg a folyóiratnak a tagok számára kedvezményes áron való rendelkezésre bocsátása, stb.

Miután jelenlevők az elnöklő javaslatát egyhangúan helyeslik, Kresz Géza határozatként kimondja, hogy *a közgyűlés az Orsz. Zenepedagógiai*

Egyesület további működése mellett foglal állást. Ezután felszólítja Sprenger Lajos pénztárost a zárszámadás beterjesztésére, hogy a közgyűlés a felmentvényt megadhassa.

Sprenger Lajos pénztáros beterjeszti a zárszámadást, amire a közgyűlés a felmentvényt egyhangúan megadja.

Kresz Géza bejelenti, hogy az Egyesület működésének újrafelvételéhez új tisztikar megválasztására van szükség, tekintettel arra, hogy az eddigi tisztikar mandátuma — amely három évre szólt — lejárt. A maga részéről nem óhajt egyéb javaslatot tenni, mint hogy a közgyűlés válassza meg dr. Kodály Zoltánt az Egyesület díszelnökévé. Közgyűlés a javaslathoz egyhangúan hozzájárul.

Ezután Sprenger Lajos javasolja, hogy az igazgatóság, a tisztikar és a választmány tagjaivá következők választassanak meg: *Díszelnök:* Dr. Kodály Zoltán. — *Elnök:* Kresz Géza. — *Titkárok:* Dr. Kókai Rezső, dr. Böszörményi Nagy Béla. — *Jegyzők:* Dr. Kesztler Lőrinc, Szegedi Ernő. — *Pénztáros:* Sprenger Lajos. — *Ellenőr:* Harmath Artur. — *Könyvtáros:* Dr. Prahács Margit. — *Ügyész:* Dr. Fábián László. — *Igazgatóság:* Ádám Jenő, dr. Bartha Dénes, Bárdos Lajos, dr. Böszörményi Nagy Béla, Füzy Rezső, Gábriel Ferenc, Geszler Ödön, Harmath Artur, Kazacsay Tibor, dr. Kókai Rezső, Kresz Géza, dr. Molnár Imre, dr. Székelyhidy Ferenc, Viski János, Zathureczky Ede. — *Választmány:* Ádám Jenő, dr. Bartha Dénes, Bárdos Lajos, dr. Belle Ferenc, Bodon Pál, dr. Böszörményi Nagy Béla, Brodszky Ferenc, Fodor Ernő, Füzy Rezső, Geszler Ödön, Gábriel Ferenc, Hannig Pál, Harmat Artur, Hermann László, dr. Horusitzky Zoltán, Karvaly Viktor, Kazacsay Tibor, Kesztler Lőrinc, Kókai Rezső, Kresz Géza, dr. Major Ervin, Molnár Antal, dr. Molnár Imre, Országh Tivadar, dr. Prahács Magit, Ráth-Véghné Zipernovszky Mária, dr. Sebestyén Sándor, Sprenger Lajos, Szegedi Ernő, dr. Székelyhidy Ferenc, Sztankai Lajos, Thoma József, Viski János, Waldbauer Imre, Wehner Géza, Zathureczky Ede. — *A választmány póttagjai:* Czövek Erna, Fischer Pál, Hajdu István, Heller Tibor, H. Hofmann Vilma, Vannai János, Zoltán László.

A közgyűlés a javasolt tisztikar megválasztásához egyhangúan hozzájárul.

Több tárgy és javaslat nem lévén, elnöklő az ülést berekeszti és a közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére dr. Kókai Rezső és dr. Böszörményi Nagy Béla tagokat felkéri.

KÖNYVBÍRÁLAT

FALK GÉZA: Beethoven összes szimfóniái. Szőllősy kiadás. Bp. 1943. 173 l.

Hangversenyéletünk hallatlan Beethoven-konjunktúrája a kiadók részére óriási nyereséggel kecsegtető üzletté teszi mindenfajta Beethovennel vagy zenéjével foglalkozó könyvnek a kiadását. Nyilván ez lehetett a főszempont a Szőllősy-könyvkiadó jelen kiadványánál is, amely tartalmában alig valamivel mond többet a közkézen forgó hangversenykalauzoknál. A fő különbség az, hogy míg amazok — legalább is a legutóbbi időkig — arány-

lag olcsón jutottak a művelődni vágyó közönség kezébe (Beethoven szimfóniáinak németnyelvű, Falkéhoz hasonlóan kótapéldákkal bőven illusztrált elemzését nemrég még 2—3 pengős áron lehetett kapni), addig ezt a könyvet élelmes kiadója felháborítóan és indokolatlanul magas áron (18.80 pengőért) tukmálja a jóhiszemű magyar közönségre. Hogy ezt az árat valamennyire elfogadhatóvá tegye, feltűnő papírpazarlással, a lehető legnagyobb, gyermekkönyvekre emlékeztető típusokkal nyomatta a könyvet — hogy vastagabb legyen! — és a szimfóniák magyarázatához szükséges kótapéldákon kívül (teljesen fölöslegesen) 17 műmelléklettel is megterhelte. Hogy ezek az egyes szimfóniák elé biggyesztett rajzok az ízléstelen banalitásnak milyen mértékére képesek, annak bemutatására csak az V. szimfónia elé adott „műmellékletre" hivatkozunk, ahol látható, amint a Sors személyesen kopog az ajtón, míg Beethoven a zongoraszéket maga alól kirugva tombol (vagy talán felugrik, hogy a Sorsnak ajtót nyisson?). — A II. szimfóniánál az úgynevezett „Heiligenstadti végrendelet" ihlette meg a rajzoló tollát: Beethoven mélázva a zongoránál ül, míg az ablakon besütő holdfény a kaszás halál alakjára világit. Mi sem természetesebb ezek után, minthogy a III. szimfónia előtti rajzon egy csomó ember (nyilván az emberiség nevében) bilincseit törögeti, míg a háttérben Napoleon sziluettje emelkedik.

Mindezekért — reméljük — csak a kiadó ízléshiánya és üzleti mohósága, nem pedig a szorgalmas szerző — számos, többé-kevésbbé sikerült zenei könyv írója — felelős. Őt e vonatkozásban legfeljebb a könyv kissé reklámízű címéért (Beethoven *összes* szimfóniái) lehetne hibáztatni. A cím után azt hinné az ember, hogy Falk Géza a laikus és a tudományos köztudatban egyaránt véglegesnek elfogadott 9 szimfóniánál *lényegesen* többet tud olvasóinak bemutatni. Erről azonban — nyilván minden zenerajongó őszinte bánatára — szó sincs; amit Falk — a könyv sokatigérő címét igazolandó — „10. szimfónia" címén a közismert 9 szimfónia magyarázata után hoz, nem más, mint a már 1910-ben Fritz Stein által „felfedezett" és Breitkopf kiadásában régóta közismert úgynevezett „Jénai szimfónia" magyarázata. Erről viszont a mértékadó zenetudományi kutatás azóta már rég megállapította — egyes neves karnagyok nem annyira tudományos érveken, mint inkább szubjektív érzésen alapuló lelkes ítéletével szemben —, hogy valószínűleg nem Beethovennek, hanem valamelyik stílusban hozzá meglehetősen közelálló, kevésbbé jelentős kortársnak az alkotása. Mindenesetre kár volt ezt a felettébb kétes hitelességű, nem éppen jelentős művet itt *10. szimfónia*-ként tálalni és ezzel a könyv jóhiszemű olvasóközönségét, ha jószándékúan is, félrevezetni.

Hiteles műnek mégiscsak a közismert és elismert kilenc szimfónia marad tehát a kezünkben. Ezeknek a hangulati és formatani ismertetése, elemzése teszi Falk könyvének tulajdonképeni tartalmát. A formatani elemzésekhez természetesen nem szabad magasabb irodalmi igényekkel közelednünk; a szimfóniák lefolyásának ez a fajta, formatani műszavak segítségével való leírása minden hangversenykalauzban (s így természetesen Falknál is) többé-kevésbbé egyformára vagy hasonlóra sikerül. Az ilyen elemzések fő erénye a megbízhatóság és a szemléletesség; ez utóbbinak rég bevált közismert eszköze a magyarázó kótapéldák (leginkább témák és tematikus fordulatok) alkalmazása. Falk könyve is elismerésreméltóan bőséges kótaanyaggal operál: (a jénai szimfónia idenemtartozó motívumanyagát leszámítva)

175 dallampéldája, ha nem is pótolja a partiturát, a laikus olvasó számára mégis jelentősen elősegítheti a művek alaposabb megismerését.

Sajnos, a példák megbízhatósága és pontossága nem áll arányban azok pazar bőségével. A leglelkiismeretesebb bírálattól sem kívánhatja senki a könyv összes példáinak a partitúrával hangról-hangra való egybevetését. Annyi mindenesetre már a futólagos áttekintésből is kiderül, hogy a példák idézésében feltűnő pongyolaság terheli a szerzőt vagy kótamásolóját: hibásan lejegyzett ritmusok, mindenestől kifelejtett ütemek, elmaradt módosítójelek mindúntalan feltűnnek. A különösebben szembetűnő hibák ezek: a 18. sz. példában (a II. szimf. eleje) hibás a kezdőhang és az utolsóelőtti ütem ritmusa (az is baj, hogy teljesen indokolatlan helyen, a zenei mondat közepén hagyja abba az idézetet); a 20. példa 1. és 2. ütemében hibás a ritmus; a 31. sz. példa utolsóelőtti ütemének 3. hangja hibás (helyesen: es); a 34. pld. hetedik hangja hibás és egészen eltorzítja az ismert motívum vonalát (helyesen: a); a 39. sz. pl. (az Eroica-gyászinduló főtémája) második üteméből hiányzik a tematikusan igen fontos előke; ugyanitt az utolsóelőtti ütemben hiányoznak Beethoven lényegremutató legatoívei; a 40. sz. pl. utolsó ütemének hibás a ritmusa; az 50. példából (a IV. szimfónia eleje) kimaradt a teljes 4. ütem; a 66. példából kimaradt a teljes 6. ütem; az V. szimfónia Andante-főtémájának (69. pl.) 3. üteméből kimaradt az *as* előtti feloldójel; ugyanitt a 6. ütemnek hibás a ritmusa; a VII. szimfónia Allegretto-tételének főtémájából (108. pl.) az 5. ütemben kimaradt az f előtti kereszt (vezérhang); a 129. példa utolsó ütemének hibás a ritmusa; a 134. példából kimaradt a teljes 6. ütem s így a szabályos 8 ütemes mondat értelmetlen 7 ütemre csonkult; végül a 182. példa utolsó előtti ütemének hibás a ritmusa.

Ezek csak futtában, találomra kiragadott példák; mindez pedig azt jelenti, hogy a témapéldáknak legalább 10%-a hibás, pontatlan lejegyzésű. Ilyen fényűző külsővel, ennyire drágán árusított könyvnél a zenei megbízhatóság elemi követelményének ilyen arányú semmibevevése mégis csak túlzás. — Kíváncsiak volnánk arra is, hogy Falk kótamásolója honnan, milyen forrásból másolta ki a témákat: a 14, 18, 22, 38. sz. példában ugyanis (erre vonatkozóan csak az első szimfóniákat néztük át) olyan *crescendo* és *diminuendo* jeleket találunk, amelyek a közkézen forgó, hiteles források után revideált partitúrákban sehol sincsenek. Nem tartjuk valószínűnek, hogy ezekkel a felesleges és ízléstelenül torzító dinamikai jelekkel Falk vagy kótamásolója önszántából gazdagította volna Beethoven kótaszövegét. (Csak nem valami idejétmult, ócska hangversenykalauzból kerültek ezek a példák?) Annál furcsább ezeknek a fölös jeleknek a váratlan feltünése, mivel másutt meg (például a 41, 43 és 130. példában) lényeges és hiteles dinamikai jelek (sforzatok) kimaradtak Falk témaidézetei mellől.

A formaelemzések szövege sem készült, úgylátszik, mindenütt a kellő pontossággal. Találomra felütöttük a II. szimfónia első tételének az elemzését. Itt az 53. lapon többek között azt olvassuk: „A kidolgozási részben a főtéma, a *második melléktéma*, a zárótéma, majd az első melléktéma kerül feldolgozásra". A furcsa csak az, hogy a Falk szövegében fentebb 2. melléktémának nevezett motívum (21. pld.) egyáltalában nem fordul elő Beethoven kidolgozásában. — A kuriózum kedvéért felütöttük a Jénai szimfónia magyarázatát is; ott ugyanez a tévedés: a kidolgozási részben Falk szerint szereplő „második melléktémát" (179. pl.) a kidolgozásban egyáltalán nem sikerült megtalálnunk.

A könyv ismertető főrészének eme botlásai mellett kisebb súllyal esnek latba a bevezető részben talált kínos sajtóhibák (13. lap: Wilimann, Willmann helyett, 14. lap: Wether, Werther helyett) és a függelékben közölt műszójegyzék (171—172. lap) némely nyelvtani-terminológiai csodabogara (például: *divoto:* áhitat, komolyság, *sostenuto:* kitartva). — Kicsit kínosabban feltűnő Beethoven külsejének leírásában (18. lap) a Falk-féle szöveg messzemenő — bár nem szószerinti — egyezése Romain Rolland magyarul is megjelent kis Beethoven könyvének megfelelő szövegrészével (R. *Rolland:* Beethoven élete. Ford. Cserna Andor. Rózsavölgyi kiadás, é. n. 13—14. lap). Készséggel elismerjük, hogy Falk csak olyannak írhatja le Beethoven külsejét, amilyennek a kortársak látták és amilyennek a kortársak adatai nyomán Rolland B. portréját oly mesterien megrajzolta. Ez esetben azonban nem szégyen a forrás (esetleg kettőjük közös forrásának) a megnevezése. Az, hogy Falk Rolland mondatait kissé átcsoportosította és 2—3 olyan semmitmondó általánosságot is belevett, ami Rollandnál így szószerint nincs meg, a tudományos etika értelmében még nem mentesíti az írót a forrás megnevezése alól.

A fent felsorolt — bár kissé számos, de azért nyilván nem rosszakaratból, hanem csak tájékozatlanságból vagy pongyolaságból származó — néhány szépséghibától eltekintve, Falk Géza szorgalmas és lelkes munkával készült könyve általában a csekélyszámú magyar zenei irodalom nyereségének tekinthető. Igazi népművelő hivatását persze akkor fogja maradéktalanul betölteni, amikor majd — a háborús konjunktúra várható elmultával — nem a mai indokolatlanul magas áron, hanem a tartalmi belértékének megfelelő 3—4 pengős bolti áron kerülhet majd a művelődni vágyó Beethoven-rajongók kezébe. Adja Isten, hogy ez minél hamarább bekövetkezzék.

Bartha Dénes.

KÖNYVSZEMLE

Összeállította: Koch Lajos.

E havi könyv- és folyóiratszemlénk kénytelenségből két csoportra oszlik. Az első a nov. és dec., havi számra előkészített (s helyszűke miatt januárra maradt) anyagot, a II. jelzésű csoport a januárra beérkezett anyagot öleli fel. *Szerk.*

Magyar könyvek, különlenyomatok és folyóiratcikkek:

I.

Falk Géza: Beethoven összes szimfóniái. Bp. Szőllősy, 1943. 175 l. 12 t.

Kilián Zoltán: Zeneiség és rádió. Kat. Szemle LVII. évf. 10. sz.

• *Kiss Lajos:* A Délvidék népzenéjéről. Délvidéki M. Közműv. Szöv. Évkönyve. Újvidék, Uránia ny. 1943. 114—120. l.

Kodály Zoltán: A magyar népzene. 2. kiadás. Bp. Egyet. Nyomda. 1943. 75 l.

Prahács Margit: Új magyar zeneművek. Magyar Szemle, XLV. köt. 3. sz.

Szabolcsi, Benedict: A survey of Hungarian music. A companion to Hungarian studies. Bp. Soc. of the Hungarian Quarterly. 1943. 468—485. l.

II.

Könyvek:

Ádám Jenő: Módszeres énektanítás. Bp. Turul kiadó, 1943. 320 l.

Balla Péter: A magyar népdal kistükre. Bp. Magyar Élet kiad. 1943.

A magyar muzsika hőskora és jelene. Szerk. *Batizi László.* Bp. Pintér Jenőné kiadása. 1943.

Csuka Béla: Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában. A Filharmóniai Társaság Emlékkönyve 90-éves jubileuma alkalmából. Irta s a történeti részt rendezte Csuka Béla. Bp. 1943. 4-rét, VIII, 218, XXXVII l.

Gát József: Kótaolvasás-lapróljátszás. I. rész. Szerző k. Bp. é. n. Harránt 8-rét. 16 l.

Lichtenberg Emil: Beethoven kamarazenéje. Bp. Rózsavölgyi, 1943.

Lichtenberg Emil: Mozart operái. Bp. Rózsavölgyi, 1943.

Pourtalès Guy: Wagner. Ford. Lányi Viktor. Bp. Révai. 1943. 557 l.

Schumann Robert: Pillangók és karnevál. Schumann zenei írásaiból. Ford. és összeválogatta Keszi Imre. Bp. Officina. 1943. 108. l. (Off. kvtár 39—40.)

Sebestyén Ede: Liszt Ferenc hangversenyei Budapesten. Hat évtized krónikája. Bp. 1944. A Liszt Ferenc Társaság kiadása, 210 l.

Szőllősy András: Kodály művészete. Bp. Pósa k. 1943. 150 l.

Pukánszky Béla: Deutsch-ungarische Begegnungen. Bp. Danubia 1943. (Ungarn-Bücherei II.) Benne: 140. l. *Fr. Brodszky:* Ungarische Musik in deutschen Aufzeichnungen und Bearbeitungen. — 157. l. *M. Kálmán:* Mozart und Ungarn. — 165. l. *St. Lakatos:* Mozart in Siebenbüngen und im Banat. — 162. l. *Maria v. Pataky:* Beethoven und Ungarn. — 194. l. *St. Lakatos:* Brahms in Siebenbürgen. — 198. l. *Emil Haraszti:* R. Wagner und Ungarn.

Vámosi Nagy Zoltán: Az opera születése a dráma szelleméből. Bp. Rózsavölgyi, 1943. 103 l.

Van Loon: Bach. Bp. Rózsavölgyi. 1943.

S. Zachár Ilona: Donizetti. Bp. Rózsavölgyi. 1943.

Folyóiratcikkek:

Bartók János: Bartók Béla útja. Pásztortűz, 29. évf. 10. sz.

Járdányi Pál: Zene a rádióban. Forrás, I. évf. 10. sz.

Jenei Ferenc: Énekek gyüjteménye. 6. bef. közl. Győri Szemle 14. évf. 2. sz.

Koch Lajos: Kacsoh Pongrác kolozsvári éveiből. Pásztortűz, 29. évf. 10. sz.

Lakatos Stefan: An der Wiege der ungarischen Kunstmusik. Ungarn 1943. Dec.

Lunghi Ferdinando: R. Zandonai. Corvina, Ann. VI. No. 10.

Milleker Rezső: A dalponyva. Debreceni Szemle 16. évf. 11. sz.

Papp Viktor: A Szózat százéves zenéje. Budapesti Közlöny, 265. k. 12. füz.

Szabolcsi Bence: Reinitz Béla. Magyar Csillag. III. évf. 22. sz.

Szőllősy András: Kodály és a mai zene. Erdélyi Helikon. XVI. évf. 11. sz.

Tarnóczy Tamás: Az úgynevezett abszolút hallásról. Eszt. Szemle 9. évf. 1—2. sz.

Wagner József: Az ókori kereszténység zenei élete. Kat. Szemle. 57. évf. 12. sz.

Werner Alajos: Az egyházi zene 40 év távlatából. Egyházi Lapok. III. évf. 11. sz.

FOLYÓIRATSZEMLE

I.

A Zene. XXIV. évf. 16. sz. A ponyvazenéről. — *Horusitzky Z.:* A műdal H. Alberttől Gluckig. — *A. Balogh Pál:* Kimutatás az operaházi előadásokról. — A Székesfőv. Zenekar nyári évadja. A szegedi Filharmónia jubileumi évadja. XXV. évf. 1. sz. — *Némethy Károly:* 25 év. — *Horusitzky Zoltán:* A vándor felkel és folytatja útját. — A Zeneműv. Főiskola új főigazgatója. — *Raics István:* Liszt Ferenc emberi nagysága. — Élő magyar zeneszerzők: *Antos Kálmán.* — *Petneki Jenő:* Újvidék zenei élete. — A Szfőv. Zenekar 24 hangversenye.

Magyar Kórus. XIII. évf. 4. füz. Glattfelder Gyula †. — Az Újvidéki Cecilia Egyesület 50 éves jubileuma. — *Pécsi Gusztáv:* A kántorválasztás szakszerű reformja. — *Steinhardt József:* Nyári tapasztalataim.

Magyar Dal. XLVIII. évf. 10. sz. *L. J.:* Énekeljünk egyszólamban is! — *Raics István:* A zenei ponyva és a magyar kulturprogramm. — *Simonyi Antal:* A sláger- és cigányzene hatása vidéken. — A 100 éves Szózat ünnepsége. — Zeneoktatás a középiskolákban. A népénekkarok ügye a kultuszminiszteriumban. Nyilvános énekórákat rendez a Fővárosi Népművelés.

Éneklő Ifjúság. III. évf. 1. sz. *Barokk muzsika.* Összeállította: *Th. Elischer Marcelle.* Barokk zeneszerzők (Frescobaldi, Zipoli, Purcell, Byrd, Rameau, Lully, Couperin, Händel, W. Fr. Bach és Gluck darabjaival). Barokk zenei műfajok, hangszerek. — III. évf. 2. sz. *Beethoven-szám.* B. élete. — Egy B. dallam története. — Az Appassionata margójára. — Egy fiatal leány B. emlékei. — B. és egy magyar népdal rejtélye. — B. és az ifjúság. — B. és a magyar tánc. — B. gyászindulói. — B. és Magyarország. — Humoros apróságok B. életéből.

Katolikus Kántor. XXXI. évf. 10. sz. A kalocsa—bácsi főegyházmegyei szervezetünk újvidéki közgyűlése. — Megalakul a Kántorszövetség Hajdudorog egyházm. szervezete. — Felhívás kartársainkhoz! — *Bihari Cs.:* Levél a közgyűlés után. — *Faludi B.:* A harmóniák útvesztőjében. — Orgonaavatás Sopronban. — Nyilvános énekórák Budapesten.

Musik im Kriege. 1943. Heft 5/6. *Weidemann A.:* Betrachtungen zur Unterhaltungs- und Tanzmusik. — *Rein Fr.:* Die kulturelle Bedeutung der Blasmusik. — *Zimmermann, R.:* 100 Jahre Pariser Beethovenkult. F. A. Habeneck erster Dirigent des Konservatoriumsorchesters. — *Unger M.:* Beethovens Konversationshefte als biogr. Quelle. — *Bauer A.:* Johann Nestroy und die Musik. Ein Beitrag zur volkstümlichen Theatermusik

Wiens. — *Komorozynski E.:* Haydn und Rosenbaum. — *Conze J.:* In memoriam cambiatae. — Musikliteratur und neue Noten. — Oper und Konzerte.

II.

A Zene. XXV. évf. 2. sz. Közizlés számokban. — *Horusitzky Zoltán:* Beethoven és az „ördögi fickó". — *Isoz Kálmán:* A mannheimi iskola. — Élő magyar zeneszerzők: Ádám Jenő. — *A. Balogh Pál:* Gounod. — Új balettek az Operaházban. — 3. sz. Pécs és a Fővárosi Népművelés. — Székelyföldi művészeti év. — *Horusitzky Zoltán:* Kodály Zoltán, Kelet és Nyugat nagy összekötője. — *Nagy István:* Aki elsőnek követte Beethovent (Schubert búcsúlegendája). — Élő magyar zeneszerzők: Bárdos Lajos. — *Hajdu Mihály:* Az antik világ zenéje. Wagner József könyve. — Rékai Nándor †. — 4. sz. A Bánk bán Helsinkiben. — *Lakatos István:* Bartók hegedűversenyének magyar bemutatója. — *Koch Lajos:* Kacsoh Pongrác 70. születésnapjára. I. — *Kozáky István:* Egy elfelejtett lantművészünkről.

Magyar Dal. 48. évf. 11. sz. *Szabó Ernő:* A ponyvazene és a közösségi nevelés. — *Simonyi Antal:* A sláger- és cigányzene hatása vidéken. — Fülei Szántó Endre dr. elnöki tájékoztatója. — Szabadtéri kórushangverseny Pécsett. — *Kerényi György:* Kodály 25 kórusa. — *Pongrácz Zoltán:* Hogyan gyüjtsünk népdalt. — *Lózsy János:* Négy oratórium-est.

Magyar Kórus. 13. évf. 5. füz. *Rajeczky Benjamin:* A 800-éves ciszterci gregorián ének. — *Horusitzky Zoltán:* Monteverdi, az egyházi zenész. — Koudela hagyatékából.

Énekszó: 11. évf. 1. sz. *Kerényi György:* Nyári levél. — *Márton Barna:* Ahol az „Éneklő Magyarország" sorsa eldől. — *Rajeczky Benjamin:* Gimnáziumi évkönyvek szemléje 1942—43. — *Rossa Ernő:* Beszámoló a polg. isk. értesítőkről. — 2. sz. *Gergely János:* A mai francia zene — magyar szemmel. — Százéves Egressy Szózata. — *Rajeczky B.:* Néhány kérdés az 1942—43-as évkönyvek olvasása után. — *Kerényi György:* Úti képek az énekórák országából. I. Fővárosi polg. iskolák.

*

Archiv für Musikforschung. Jg. VIII. 1943. Heft. 2—4. *L. Schiedermair:* Adolf Sandberger † — *H. Osthoff:* Neue Quellen zu Adam Krieger. — *E. Jammers:* Rhythmische und tonale Studien zur Musik der Antike und des Mittelalters. II. — Kleine Beiträge. — Im Jahre 1942. gedruckte und eingereichte musikwissensch. Dissertationen. — Vorlesungen über Musik an Universitäten und technischen Hochschulen. Besprechungen. Mitteilungen.

Sveta Cecilija (Zagreb). God. 37. Sv. 5. *B. Sirola: Codex* S. Mariae Jadrensis. — *M. Cipra:* Die Notwendigkeit einer einheitlichen Musikterminologie. — *V. Žganec:* Die Sammler der Volkslieder und ihre Rechte im Sinne des Gesetzes zum Schutze der Autorenrechte. — *A. Schneider:* I. M. Jarnovič, ein kroatischer Violinvirtuose und Komponist des 18. Jhs. *A. Goglia:* Die ausländischen Violinisten in Zagreb. — *M. Demarin:* Esthätik des 17. und 18. Jhs. — *A. Goglia:* Vilko Novak. — *M. Kovačec:* Die Wahrheit über die elektroakustische Orgel. — Geschichtliche Notizen. Neue Editionen. Aus dem Cäcilienverein. Orgel und Organisten.

Szerkesztésért és kiadásért felelős: Dr. Bartha Dénes.
19.322 — „Élet" Irod. és Nyomda Rt. XI., Horthy Miklós-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő.